Муқәддәс Китап

Тәврат 22-қисим

«Күйләрниң Күйи»

© Муқәддәс Китап 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Уйғурчә Муқәддәс тәрҗимиси»

Тәврат 22-қисим

«Күйләрниң Күйи»

Кириш сөз

Ашиқ-мәшуқларниң бир-биригә язған «муһәббәт хәт»лирини яки «муһәббәт шеир»лирини чүшинишниң тәслиги көпиничимизгә аян. Ашиқ-мәшуқларниң өз тили вә көп сирлири бар; өз ара сөзләшкәндә, шунчә көп ишлар пәқәт ашиқ-мәшуқ иккисигила мәлум, уларниң мунасивитидики кичиккинә вақиәләрниңму шунчә зор әһмийити болиду! Мәлум бир жай, вақит яки четишлиқ исимлар тилға елинғандила, андин топ-топ әсләтмиләр яки мунасивәтлик мәхпий ишлар уларниң есигә кәлкүнләп кириду. Ят адәмләр болса, уларниң сөзлирини аңлап гараң болуп қалиду.

Көпинчимиз ашиқ-мәшуқларниң бир-биригә язған «муһәббәт хәт»лирини яки «муһәббәт шеир»лирини оқуп чүшинишни наһайити аз «мәшиқ» қилдуқ; һәм шундақ болуши керәк, әлвәттә — чүнки бу башқиларниң ишлири турса! Бирақ бәзи вақитларда күчлүк вә тәсирлик мәлум бир «муһәббәт һекайиси»ниң тәпсилатлири муәллипниң қәлими билән аммиға аян қилинип қалиду; һәр қандақ адәм Ләйли-Мәҗнун, Пәрһад-Шеринниң һекайилиридин тәсирләнмәй қалмайду. Чүнки Худа Өзи вуҗудимизға «романтик» һессиятни салди; биз «униң сүрити»дә яритилғанмиз вә романтик һессият бу сүрәтниң айрилмас бир қисмидур.

Өз вақтида «Сулайман падиша вә Шуламит»ниң һекайиси Исраил аммиси арисида охшашла (Ләйли-Мәҗнун һекайисидәк) даңқи чиққан болса керәк. Сулайман падиша өз хәлқиниң әйни әһвалини шәхсән егиләш үчүн аддий бир қойчиниң қияпитидә Галилийә өлкисигә кәлгән болуши мүмкин. У шу йәрдә Шуламитни («Шулам» яки «Шунәм» шәһиридики бир қиз) учритиду. У аддий бир йезилиқ қиз еди; акилири униңға қизиқ аптап астида үзүмзарлирини пәрвиш қилдурған еди. Тексттин көрүнидуки, униң икки акиси вә бир сиңлиси бар еди; аписиму тилға елиниду, бирақ атиси тилға елинмайду, еһтимал аләмдин өткән болса керәк.

Сулайман биринчи қетим Шуламитни көргәндә у бәлким бир алма дәриғи астида ухлаватқан болса керәк (8:4). Улар тунҗа көрүшүпла «көйүп қелишти». Дәсләптә бу аддий падичиниң ким екәнлигидин қизниң қилчә хәвири йоқ еди, әлвәттә. Сулайман униңға салаһийитини кейинчә ашкарилиди. Хәммигә аян, Падишаниң аяли болуш адәмни ғәмгә салидиған еғир мәсъулийәтлик иш. Шуңа, уларниң мунасивити муқим болғичә, йәни Шуламит Сулайманниң өзигә бағлиған муһәббитиниң өзгәрмәйдиғанлиғиға толуқ ишәндүрүлгичә, Сулайман өз салаһийитини униңға ашкарилимиди.

Дегинимиздәк «падишаниң аяли» болуш мәсъулийити наһайити еғир. Лекин бу мәсъулийәт Шуламитқа аян болғанда, у өзиниң сөйүмлүк жутини ташлап, Сулайманға әгишип бүйүк Йерусалим шәһиригә берип, пүтүнләй йеңи турмушни башлаштин

ибарәт улуқ қарарға кәлди. Шеир той қилған күнидики зияпәттә, қизниң кәлгүси кечә тоғрилиқ ойлаватқини билән башлиниду. Асасән китапниң һәммиси Шуламитниң нәзири билән йезилған.

Шәриқтики көп падишаларға охшаш, Сулайманниңму бир һәрәм аяллири бар еди. Бирақ униңға нисбәтән Шуламит «бирдин-бир сөйүмлүк»и болди (5:2); сөйгән аял-кенизәклири арисида униң тәңдиши йоқ еди (7:8). Өзлириниң муһәббитини тәбрикләш үчүн Сулайман 13 «ойлиниш»ни язди вә уни 5 «хатирә» астида рәтләп мәзкур китапни чиқарди. Бу он үч «ойлиниш»ниң һәр бири уларниң муһәббитигә бағлиқ болған бирәр вақиә, параң, ой яки чүш тоғрилиқ болуп, «ойлиниш»ниң һәр бири йәнә бәш «хатирә»ниң бири билән бағлиқтур. Бу ойлинишлардин уларниң муһәббитиниң қандақ раваҗланғанлиғи, қандақ күчәйтилгәнлиги, бир-биригә өзлирини өмүрвайәт беғишлишиниң «өлүмдәк күчлүк» дәриҗигә йәткәнлигини көргили болиду (8:6). Дәрвәқә мошундақ муһәббәт әр-аяллиқ мунасивәткә карита Худаниң бизгә ата қилған үлгисидур.

Китаптики бәш хатирә вә он үч ойлиниш вақит тәртиви бойичә тизилған әмәс. Шуңа «ойлинишлар» уларниң толуқ «муһәббәт һекайә»симу әмәс. Өз вақтидикиләр үчүн һекайиниң тәпсилатлири бәлким шунчә тонуш болғанки, уларни тилға елишниң һаҗити йоқ еди, дәп қияс қилимиз. Бирақ бизгә нисбәтән һекайиниң өзини, җүмлидин һәр бир хатириниң арқа көрүнүшлирини азрақ «развед» қилишимиз билән егиливалғили болиду, дәп ишинимиз. Һәр бир «ойлиниш»қа қоюлған мавзу вә айәтләргә берилгән шәрһләр, өзимизниң немә ишларниң йүз бериватқанлиғиға болған пикир-тәшәббуслиримизла, халас. Оқурмәнләр бу чүшәнчилиримиз, пикирлиримизниң тоғра яки әмәлийәткә йеқин екәнлигигә өзлири һөкүм чиқарсун. Йәнә тәкитләймизки, бу мавзулар вә айәтләргә қошулған шәрһләр, җүмлидин изаһатлар бизниңдур, булар Муқәддәс Китапниң әслий текстиниң бир қисми әмәс. Улар пәқәт оқурмәнләргә ярдәм болсун дегән үмүттә тәрҗимандин қошулди. Китапниң әслий тексти «қеник» бесилди. Текстниң мәнаси тоғрилиқ хуласигә кәлгинимиздә биз һазирқи замандики Арнолд Фрухтәнбаум вә Яқуп Параш дегән икки Йәһудий алимниң ойлиғанлириға көп әгәштуқ. Бизниңчә бу икки алимниң һәр бириниң шәрһлири текстниң умумий мәнасидин ейтқанда **бир-биригә әң мас келиду.**

Әнди сорашқа тегишлик болған бир соал қалиду: — «романтиклиқ» вә әр-аяллиқтики раваҗлинип пишқан муһәббәт, болупму җинсий муһәббәт тоғрилиқ бир шеирлик һекайиниң Муқәддәс Китап қисимлиридин орун алғучилиғи барму? Худаниң хәлқи қандақ яки немишкә мәзкур китапни «Худаниң вәһийси билән кәлгән» дәп қарап, уни Тәвраттики пәйғәмбәрләрниң китаплириниң қатариға киргүзгән? Сулайман падиша өзи биринчи болуп мәзкур язмисиниң «вәһий» екәнлигини билиши керәк, әлвәттә. У җәмий «бир миң бәш» шеир-күй язған. Сулайман шу бир миң бәш шеир-күй ичидә мошу әсирини «Күйләрниң күйи» дәп атиған; шуңа у чоқум униң алаһидилигини билип йетип, хәлиқниң уни Муқәддәс Китапниң бир қисми дәп қобул қилишини оттуриға қойған. Һәтта мүмкинчилиги барки, китапни «Күйләрниң күйи» дәп атиғанлиғи «дунийдики барлиқ шеир-күйләрниң әң улуғи» дегән мәнанниму көрситиши мүмкин.

Худаниң йолида йезилған мәлум китапта әмәлгә ашурулған бешарәт болса, мөмин бәндиләр бәлким бу китапни «Худадин кәлгән» дәп қариши мүмкин. Бирақ мәзкур

китапта шундақ бешарәт йоқ. Билишимизчиму униң йезилиши билән тәң һеч мөҗизә йүз бәрмигән. Худаниң йоллиридики чоңқур бир принсип барки, у муһим һәқиқәтләргә һәрдайим бирла гувачи тәминләпла қалмай, бәлки икки яки үч гувачи тәминләйду. Бу принсип Муса пәйғәмбәргә чүширилгән қанунда сотлар тоғрисида: «**һәр бир ишни икки яки үч гувачиниң ағзидин испатлаш керәк**» дәп йезилған — башқичә ейтқанда, әйипләнгүчиниң гунайини бекитиш үчүн бирла гувачи купайә қилмайду. Амма Худа бекиткән «һәр бир ишниң икки-үч гувачиси керәк» дегән шу принсип сот-дәвалардин башқа даиридиму кәң инавәтликтур. Бу китапқа нисбәтән Сулайман өзи биринчи гувачи болған, әлвәттә. Ишинимизки, умумән ейтқанда, Исраилниң пәйғәмбәрлири қайси китапларниң Худаниң вәһийси билән кәлгәнлигини Муқәддәс Роһ арқилиқ билип андин булар тоғрилиқ Худаниң хәлқигә гувалиқ бәргән. Шуниңдәк улар Сулайманниң «Күйләрниң күйи» һәмдә шундақла башқа бир қанчә тарихий китаплар (алайлуқ, «Падишалар (1), (2)», «Тарих-Тәзкирә (1), (2)»ни «Худаниң вәһийси вә буйруғи билән йезилған, һәқиқәтни көрсәткән хатириләр» дәп тәстиқлиди. Шундақ болуп Тәвраттики китапларниң сани әслидики Муса пәйғәмбәргә чүширилгән «қануний хатириләр» болған 5 китаптин (бәзидә ибраний тилида «Тораһ» дәп аталған) аста-аста 39 китапқа йәткүзүлди. Шуниң билән Тәврат әң ахирқи «Малаки пәйғәмбәр» дегән бешарәтлик китави билән миладийәдин илгәрки 396-жилида ахирлашқан.

Әнди Худа немишкә бу «романтик муһәббәт»ни тәсвирләйдиған китапни Тәвратниң бир қисми болсун дәп буйруған?

Тәвратниң биринчи бапида: «**Худа: «Бизниң сүритимиздә, Бизгә охшайдиған инсанларни яритайли» дегән**» дәп хатирилиниду. Инсанниң «Худаниң сүрити» болғанлиғи интайин чоңқур бир сир болуп, Худаниң һеч қандақ җисманий җәһәттики бир «сүрәт»и яки «охшашлиқ»ини көрсәтмәйду, әлвәттә. «**Худа роһтур**» («Юһ.» 4:24). Шуңа яғач яки таштин җансиз бир мәбуд ясап, «Мана Худаниң охшиши!» дейишкә қәтъий болмайду вә шундақ қилиш Тәвратта қәтъий мәнъий қилинған. Чүнки ундақ җансиз бир нәрсини «Худаниң охшиши» дейиш тирик Худани һақарәтләштин ибарәттур. «Худаниң сүрити» инсанниң роһи вә характерида мәвҗуттур. Бу «сүрәт» гуна түпәйлидин сәтләштүрүлгән вә бузулған болсиму, «сүрәт» техи мәвҗут (Инҗил, «Яқ.» 3:9).

Инсанда шу «Худаниң сүрити»дин қалған бир җәһәти болса, һәр инсанда муһәббәтни ипадиләш вә муһәббәтни қобул қилишқа болған тәқәзза болиду; Худа дунияни апиридә қилғанда муһәббәтниң алаһидә бир йолда әр-аяллиқ мунасивәт арқилиқ ипадилинидиғанлиғи вә қобул қилинидиғанлиғини бекиткән. «**Шу сәвәптин (Худа бекиткини үчүн) оғул бала ата-анисидин айрилип, өз аялиға бағлинип, униң билән бир тән болиду**» («Яр.» 2:24).

Әр-аяллиқ муһәббәтниң, җинсийәт вә шундақла җинсийәт арқилиқ муһәббәтни ипадиләйдиғанлиғи вә қобул қилидиғанлиғи болса гунаниң нәтиҗиси әмәс, улар Худаниң инсанларға әсли тәқсим қилғанлириниң бир қисмидур, у Адәм атимиз гуна садир қилиштин бурунла мәвҗут болған еди. «Җинсийәтниң өзи напак» дегән гәп Шәйтанниң бир ялғанчилиғидур. Дейишимиз керәкки, әлвәттә, әр-аял никаһ арқилиқ бир-биригә беғишланмиған болса, җинсий «муһәббәт» өткүзүш Худаниң ирадисигә пүтүнләй бир сатқунлуқ — әмәлийәттә у «муһәббәт» әмәс, бәлки һалакәтниң

мужәссәмләнгәнлигидин ибарәттур. Шундақ болғанда, қиз-аяллар пәқәт әркәкләр ләззәтлинидиған бир оюнчуқ болиду, халас, керәксиз болғанда ташливетилиду. Худаниң Мәсиһ арқилиқ кәлгән кәчүрүм-мәғпирити вә нижати гунани жуймиған болса, бу жинсий тәрәптики гунаниң нәтижиси болған роһий булғиниш инсанларни дозаққа чүшириду; униңдин сирт, өч-адавәткә чүмгән һаят, һеч ким бекишни халимайдиған, шундақла «һарамдин болған», ата-анилиқ муһәббәттин мәһрум болған нурғун балилар вә йүзлигән жинсий кесәлләр униң башқа нәтижиси болуп қалиду. Бирақ жинсий гуналарни садир қилмаймән дегән нийәттә: «Жинсийәт өзи напак, натоғра» дейиш гунадин қутулуш йоли әмәс. Әр-аяллиқта болидиған жинсий муһәббәт Худаниң тилсимат вә әҗайип бир соғитидур. Шундақ екән, у соғатни тәбрикләш, униң үчүн рәхмәт ейтиш, униңдин һозур елишқа тоғра келиду. «Күйләрниң күйи» дегән китапниң пәйғәмбәрләрниң китаплири қатаридин орун елишиниң мәхсити дәл шуки — Худаниң соғиси болған әр-аяллиқ муһәббәтни тәбрикләш, шундақла униң үстигә Худаниң тәстиқлиғучи мөһүрини бесиштин ибарәттур. Шуниңдәк, Сулайман вә Шуламитниң үлгә болған муһәббити арқилиқ мәзкур китап бизгә никаһниң ули, йәни бир-бирини һөрмәтләш, қәдирләш вә чүшиниш, бир-биригә бойсунуш дегән принсипларни көрситиду. Бу принсипларға асаслинип әр-аялниң муһәббити сақлинипла қалмай, бәлки раважлинип риштлири техиму күчлүк болиду. Ойлинип бақсақ, әр-аяллиқ, жүмлидин жинсий муһәббәт көпинчимизниң турмушиниң шунчә муһим бир қисми болғачқа, Муқәддәс Китапта бу тәрәптә йол- йоруқлар болмиған болса, толиму ғәлитә болатти.

Биз жуқуриқи принсиплар үстидә вә шуниңдәк Сулайман падишаниң кейинки һаятидики мәсилиләр үстидә «қошумчә сөз»имиздә йәнә азрақ тохтилимиз. Худаниң мөмин бәндилири дәвирдин-дәвиргичә китапта тәсвирләнгән муһәббәттин Худаниң Өз җамаитигә яки болмиса һәр бир етиқатчиға Мәсиһ арқилиқ бағлиған муһәббитиниң чоңқур бир сүритиниң әкс етилгәнлигини көрүп кәлмәктә. Бәзи алимлар буни мазақ қилған болсиму, бизниңчә китапта әр-аял арисидики һәм падиша-пухра арисидики сап бир муһәббәт вәһий арқилиқ сүрәтләнгәчкә, у йәнә Мәсиһниң Өз хәлқигә бағлиған муһәббитиниң әҗайип бир сүрити болмай қалмайду («Әф.» 5:20-33ни көрүң).

Изаһат: Китапта пат-пат тилға елинған «Йерусалим қизлири»ниң сөзлири Исраил хәлқиниң шеирдә тәсвирләнгән муһәббәткә болған инкаслирини, шуниңдәк оқурмәнләрниң өзлириниң шеирдә тәсвирләнгән вақиәләргә соаллирини вә инкаслирини билдүриду. «Йерусалим қизлири»ниң сөзлигәнлириниң һәммисила нәқ мәйданда болған болуши натайин.

Оқурмәнләргә ярдими болсун дәп биз бәзи айәтләрниң астиға шәрһ бәрдуқ. Бу шәрһләрдә текстниң толуқ мәнасини шәрһлимәкчи әмәсмиз (қолимиздин кәлгән болса, шүбһисизки, нурғун бәтләр қошулатти), бәлки оқурмәнләрни арқа көрүнүшлири тоғрилиқ азрақ пайдилиқ хәвәр билән тәминлимәкчи, шундақла бу әҗайип муһәббәт шеиридин бәзи муһим йәкүнләрни чиқармақчимиз. Йәнә тәкитләймизки, у шәрһиләр өзимизниң пикримиз, халас; у муқәддәс текстниң бир қисми әмәс.

Чүшинишимизчә, китапниң «бәш хатирә», «он үч ойлиниш»ниң қурулмиси төвәндикидәк: —

Биринчи қисим — муһәббәтниң башлиниши (1:1-5:1)

1-хатирә — той күни үстидә болған ойлар (1:2-2:7)

Ойлиниш (1) Шуламит Сулайманниң ордисида — той зияпитигә тәйярлиниш (1:2-8)
Ойлиниш (2) той зияпитидики дәстихан үстидә болған ойлар (Сулайман Шуламитқа сөз қилиду, андин Шуламит Сулайманға сөз қилиду) (1:9-14)
Ойлиниш (3) той һуҗрисида болған ойлар (1:15-2:7)

2-хатирә: Муһәббәтлишип жүргән күнләр үстидики ойлар (2:8—3:5)

Ойлиниш (4) Сулайманниң әтиязда Шуламитни йоқлап кәлгини тоғрилиқ ойлар (2:8-9)
Ойлиниш (5) Шуламит қайта-қайта көргән «айрилиш» тоғрилиқ бир чүш (3:1-5)

3-хатирә: Әр-аял болуп бирлишиш үстидики ойлинишлар (3:6-5:1)

Ойлиниш (6) тойға сәпәр (3:6-11)
Ойлиниш (7) той кечиси (4:1—5:1)

Иккинчи қисим — Әр-аяллиқ муһәббәтни күчәйтиш — Муһәббәтниң йеңи ипадилири (5:2-8:14)

4-хатирә: — муһәббәтни рәт қилиш тоғрисидики бир чүш — у тоғрилиқ ойлиниш (5:2-6:9)

Ойлиниш (8) Шуламитни басқан қорқунучлуқ чүш (5:2-6:3)
Ойлиниш (9) Сулайманниң Шуламитқа қайтип келиши — Шуламитни қайта махтиши (6:4-9)

5-хатирә: — йезида дәм елиш (Галилийәгә қайтиш) (6:10-8:14)

Ойлиниш (10) ««Маһанаим (икки баргаһ) уссули» (6:10-7:10)
Ойлиниш (11) Шуламитниң өз жутини йоқлашқа болған арзуси (7:11-8:4)
Ойлиниш (12) Йезиларға (Галилийәгә) сәпәр (8:5-7)
Ойлиниш (13) Шуламитниң жутиға, өйигә қайтип келиши. Шуламит кичик сиңлиси тоғрилиқ икки акисиға сөзләйду, ахирда Сулайманға сөз қилиду (8:8-14)

Изаһат — Ушбу китаптики әйни муқәддәс текст: — «**әйний текст**» дегәндәк һәрип чоңлиғи вә рәңги билән көрситилиду.

••••••••

Күйләрниң күйи

1 [1] «Күйләрниң күйи» — Сулайманниң күйи.

Биринчи қисим — Муһәббәтниң башлиниши 1:2-5:1

Биринчи хатирә — той күни үстидә болған ойлар 1:2-2:7

Биринчи ойлиниш — Шуламит Сулайманниң ордисида — той зияпитигә тәйярлиниш 1:2-1:8

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

[1b] «У отлуқ ағзи билән мени сөйсун;
Чүнки сениң муһәббитиң шараптин шериндур.
[2] Хушпурақтур сениң әтирлириң;
Қуюлған пурақлиқ май сениң намиңдур;
Шуңлашқа қизлар сени сөйиду.
Көңлүмни өзәңгә мәһлия қилғайсән —
Биз саңа әгишип жүгүрәйли!
— Падиша мени өз һуҗрилириға әкиргәй!».

Йерусалим қизлири Сулайманға сөз қилиду

[3] «Биз сәндин хошал болуп шатлинимиз;
Сениң муһәббәтлириңни шараптин артуқ әсләп тәрипләймиз».

Шуламит «Йерусалим қизлири»ға җавап қилиду

[4] «Улар сени дуруслуқ билән сөйиду».
— «Қара тәнлик болғиним билән чирайлиқмән, и Йерусалим қизлири!
Бәрһәқ, Кедарлиқларниң чедирлиридәк,
Сулайманниң пәрдилиридәк каримән.
[5] Маңа тикилип қариманлар,
Чүнки каридурмән,
Чүнки аптап мени көйдүрди;
Анамниң оғуллири мәндин рәнҗигән;
Шуңа улар мени үзүмзарларни бақкучи қилди;
Шуңа өз үзүмзаримни бақалмиғанмән».

1:1 **«шәрһ»** — бу мавзу «күй-нахшилар арисидики әң есил күй-нахша» дегән мәнада. Сулайман җәмий 1005 күй-нахша язған *(«1Пад.» 4:32)*.
1:1 1Пад. 4:32
1:1b **«У отлуқ ағзи билән мени сөйсун»** — ибраний тилида «у ағзидики сөйүшлири билән сөйсун!». **«чүнки сениң муһәббитиң шараптин шериндур»** — «муһәббитиң» ибраний тилида көплүк шәклидә болуп *(муһәббәтлириң)* муһәббәтлишишниң ипадә-һәрикәтлирини көрситиду.
–2-4-айәтниң шәрһи: Мошу йәрдә Шуламит тойниң биринчи зияпити үчүн тәйярлиниду. Никаһ мурасими аллиқачан өткүзүлгән: 2-айәттә қизиқ йери шуки, Шуламит баянини пәқәт «у» билән башлайду — ким екәнлигини демәйду! Чүнки сөйгүчи кишигә нисбәтән һәрдайим пәқәт бирдин-бир «у» бар!
1:2 **«Биз саңа әгишип жүгүрәйли!** — бу сөзләрни Шуламитниңки, бирақ «Йерусалим қизлири»ни өзи билән бирләштүрүп, «биз саңа әгишип жүгүрәйли!» ейтиду.
1:3 **«Биз сәндин хошал болуп шатлинимиз; сениң муһәббәтлириңни шараптин артуқ әсләп тәрипләймиз»** — бәзи алимлар бу сөзләрни «Шуламит»қа ейтилиду, дәп қарайду. Қандақла болмисун Йерусалим қизлири Шуламитқа қолдаш болуп у вә Сулайман үчүн хошал болуватиду.
1:4 **«Улар сени дуруслуқ билән сөйиду»** — бу айәттә Шуламит сөз қилиду. Авалқи гәпни у Сулайманға ейтиду. «Улар» — мошу йәрдә Йерусалим қизлирини көрситиду.
1:5 **«*5-6-айәт* шәрһи»** — Йерусалим қизлириниң Сулайманни тәриплиши Шуламитқа өзиниң «қара тәнлик»

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

6 «Һәй, женим сөйгиним, дегинә,
Падаңни қәйәрдә бақисән?
Уни күн қиямида қәйәрдә арам алғузисән?
Һәмраһлириңниң падилири йенида чүмпәрдилик аяллардәк жүрүшүмниң немә һажити?».

Сулайман Шуламитниң соалиға жавап бериду

7 «И қиз-аяллар арисидики әң гүзили, әгәр сән буни билмисәң,
Падамниң басқан излирини бесип меңип,
Падичиниң чедири йенида өз оғлақлириңни озуқландурғин».

Иккинчи ойлиниш — той зияпитидики дәстихан үстидә болған ойлар
Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

8 «И сөйүмлүгүм, мән сени Пирәвнниң жәң һарвулириға қетилған бир байталға охшаттим;
9 Сениң мәңизлириң тизилған мунчақлар билән,
Бойнуң марҗанлар билән гөзәлдур.
10 Биз саңа күмүч көзләр қуюлған,
Алтундин зибу-зиннәтләрни ясап беримиз».

екәнлигини әслитиду. Униң акилири униңдин бир яки бир қанчә қетим рәнҗип уни үзүмзарларда ишләшкә әвәткән. Үзүмзарларда сайә аз болғачқа у «қара тәнлик» болуп қалған.
–Ибраний тилида «мәндин рәнҗиди» вә «мени көйдүрди» дегән ибариләр охшаш.
–«өз үзүмзаримни бақалмиғанмән» — бу бәлким көчмә мәнада болуп: «Мән һәрдайим далада болғачқа, өзәмни асраш, өзәмниң гөзәллигимни сақлаш-безәш, пәрдазлаш вақтим йоқ еди» дегәнликтур.
–Кедарлиқлар чарвичи хәлиқ еди, һәрдайим чедирларда туратти. Уларниң чедирлири қап қара болса керәк. Бирақ «Сулайманниң пәрдилири» болса қара яки тоқ рәңлик болғини билән, бирақ шүбһисизки, уларниң үстидә чирайлиқ гүл-нусқилири бар еди.
1:6 **«*7-айәт* шәрһи»** — Шуламит һазир уларниң авалқи муһәббәтләшкән күнлирини әслитиду. Шу чағларда Сулайман падиша әл-жутларниң һәқиқий әһвалини егиләш үчүн падичи қияпитидә Шуламитниң жути, йәни Галилийәгә кәлгән болса керәк. Шуңа Шуламит Сулайманни аддий бир падичи екән дәп ойлиған. Шуламит униңға көйүп уни издигәндә, у падилар көп болған йәрләрдә *(Сулайманниң «һәмраһлири» болған башқа падичилар бар йәрләрдә)* айлинип жүргән. Униң аилисини, шундақла өзини изаға қоймаслиқ үчүн, Шуламит өзи бир нәччә қозини елип *(8-айәт)*, падичиниң қияпитидә өз чирайини көрсәтмәслик үчүн чүмпәрдә тартивалған. Бирақ шундақ ниқаплиниш билән униң қияпити паһишә аялниңкигә охшап қалған *(той қиливатқан қизлар чүмпәрдә артқандәк, паһишә аяллар шу чағда чүмпәрдә артатти. Улар шу турқида әрләргә: «Мән бүгүн кечә сән билән той қилғидәкмән» дәп ипадиләйтти вә һәмдә өзиниң ким екәнлигини йошуралайтти, әлвәттә)*.
– –Әгәр у «сөйгән падичи» өз падисиниң нәдә екәнлигини ейтқан болса, бундақ аваричилик яки сәтликниң һажити йоқ болатти, әлвәттә. «Күн қиямда» падиси һеч көчмәй, муқим бир жайда мидиримай йетиши мүмкин.
–**«....йенида чүмпәрдилик аяллардәк жүрүшүмни немә һажити?»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «Немишкә тенәп кәткән бирисидәк чөргиләп жүрәй?»
1:7 **«И қиз-аяллар арисидики әң гүзили, әгәр сән буни билмисәң,...»** — бәзи алимлар, бу жавапни «Йерусалимниң қизлири» бәргән, дәп қарайду. **«Падичиниң чедири йенида өз оғлақлириңни озуқландурғин»** — яки «Падичиларниң чедирлири йенида өз оғлақлириңни озуқландурғин».
– 8-айәтниң шәрһи: Бу айәтни шәрһләш тәс. Бизниңчә мәнаси бәлким төвәндикидәк болиду. Сулайман падишаниң җававиниң көчмә мәнаси бар. Падишаниң «мениң падам»и қойлар әмәс, бәлки пүткүл Йәһудий хәлқи, «падамниң излири» болса пүтүн Исраилниң һейт-байрам вақитлирида Йерусалимға чиққан излиридур, демәкчи. Шуңа җавапниң көчмә мәнаси: «Сән маңа тегәй десәң, әнди өз жутуңни ташлап, ят жутта, ят әһвалда, йәни пайтәхт Йерусалимда *(Сулайманниң «чедири»да, йәни униң ордисида, демәк)* турушқа рази болушуң керәк» дегәнликтур. «Өз оғлақлириңни озуқландурғин» дегән сөз, бәлким «Маңа тәгсәң, сениңму «башқиларни бақиш» мәсъулийитиң болиду» дегәнликтур.
1:10 **«9-11-айәт шәрһи»** — қедимки заманларда, оттура шәриқтики мәмликәтләрдә атлар интайин қәдрилинип, «улақ» орнида ишлитилипла қалмастин, бәлки адәмниң һәмраһи дәп қаралған; Сулайман өзи атларға бәк амрақ еди. Мисирниң атлири болса әң есил еди; Пирәвнниң атлири Мисирниң әң есил ети болуп, чирайлиқ жабдулатти, әлвәттә.
–Шуниңдәк айәтниң йәнә бир нусқиси бар; Мисирдики жәң һарвулирини тартқан атлар адәттә байталлар әмәс, айғирлар еди; шуңа Сулайман бу охшитиши билән, бәлким өзиниң Шуламит билән биллә болғинидин һаяҗанланғанлиғини көрситиду.

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

[11] «Падиша той дәстихинида олтарғинида, сумбул мәлһимим пурақ чачиду;
[12] Мениң сөйүмлүгүм, у маңа бир монәк мурмәккидур,
У көкслирим арисида қонуп қалиду;
[13] Мениң сөйүмлүгүм маңаӘн-Гәдидики үзүмзарларда өскән бир ғунчә хенә гүлидәктур».

Үчинчи ойлиниш — той һуҗрисида болған ойлар 1:15-2:7
Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

[14] «Мана, сән гөзәл, амриғим!
Мана, сән шундақ гөзәл!
Көзлириң пахтәкләрниңкидәктур!».

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

[15] «Мана, сән гөзәл, сөйүмлүгүм;
Бәрһәқ, йеқимлиқ екәнсән;
Бизниң орун-көрпимиз йешилдур;
[16] Өйимиздики лимлар кедир дәриғидин,
Василиримиз арчилардиндур.

Давами

2 [1] Мән болсам Шарун отлиғидики зәпиран, халас;
Җилғиларда өскән бир нилупәр, халас!».

Сулайман Шуламитқа җавап бериду

[2] «Тикән-җиғанлар арисидики нилупәрдәк,
Мана инсан қизлири арисида мениң амриғим шундақтур!».

1:11 **«сумбул мәлһимим пурақ чачиду»** — «сумбул» оттура шәриқтики наһайити хушпурақлиқ бирхил өсүмлүк.
1:12 **«Мениң сөйүмлүгүм, у маңа бир монәк мурмәккидур»** — «мурмәкки» бирхил әтир. Аяллар уни кичиккинә бир монәк қилип бағлап бойниға есип қойса, у пүтүн күн хуш пурақ чечип туриду.
1:13 **«...Ән-гәдидики үзүмзарларда өскән бир ғунчә хенә гүлидәктур»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)* «Ән-Гәди»ниң үзүмзарлири әң есилдур.
1:14 **«15-айәт шәрһи»** — «Көзлириң пахтәкләрдәк гөзәл» — яки «көзлириң пахтәкләрниңкидәк гөзәл»; яки «пахтәкләрниң гөзәл тәбиити әкс әткәндәк» яки «пахтәкләрниң қанатлири җәвлан қилғандәк Шуламитниң көзлири ойнап туратти», дегән мәналарни билдүрүш мүмкинчилиги бар. Оттура шәриқтә қизлар бүгүнгә қәдәр йүз қисмидин сирт бәдининиң башқа җайлирини дегидәк кийим-кечәк билән оривалидиғанлиғи үчүн, қиз-жигитләр бир-бири билән сөзләшкәндә қизниң көзлири интайин муһим роль ойнайду, әлвәттә.
–Изаһат: — мошу айәттә вә төвәндә, «амриғим» дегән сөз ибраний тилида достлуқ дегән уқумни өз ичигә алиду. Шуламит Сулайманни вә Сулайман Шуламитни бу сөз билән өз ара «дост» дәп атайду. Достлуқ һәқиқий муһәббәтниң муһим бир қисми; «қошумчә сөз»имиздә буниң үстидә тохтилимиз.
2:1 **«1:16-2:1-айәт шәрһи»** — өй-һожра баян қилинған сөзләргә қариғанда, Сулайман Шуламит үчүн өз жутини әслитидиған алаһидә бир өйни яки һуҗрини ясиған *(Шуламит Галилийәлик болуп, униң жутида кедир, арча вә қариғай дәрәқлири көп еди)*. Башқа бәзи алимлар бу айәтләрни, Сулайман билән Шуламитниң орманлар арисида муһәббәтләшкинини көрситиду, дәп қарайду. Бирақ Йерусалим әтрапида мундақ кедир, арча орманлири йоқ еди.
–Ахирда Шуламит өзини «бәк аддий» дәп һес қилип, өзини отлақта болидиған кичик һәм «аддий» икки гүлгә охшитиду.
2:2 **«2-айәт шәрһи»** — Сулайман Шуламитниң охшитишини тилға елип, әсичә баян қилиду. Униңға нисбәтән зәпиран яки нилупәр «аддий» болсиму, интайин чирайлиқ еди: — «Маңа нисбәтән сениң тәңдишиң йоқ, башқа қизларни сән билән *(тикәнләр вә нилупәр оттурисидикидәк)* һеч қандақ селиштурғичилиги йоқтур».

Шуламит Сулайман тоғрилиқ сөз қилиду

3 «Ормандики дәрәқләр арисида өскән алма дәриғидәк,
Оғул балилар арисидидур мениң амриғим.
Униң сайиси астида дилим аләмчә сөйүнүп олтардим;
Униң мевиси маңа шерин тетиди;
4 У мени шарапханиға елип кирди;
Униң үстүмдә көтәргән туғи муһәббәттур.
5 Мени кишмиш пошкаллар билән қувәтләңлар;
Алмилар билән мени йеңиландуруңлар;
Чүнки муһәббәттин зәиплишип кәттим;
6 Униң сол қоли бешим астида,
Униң оң қоли мени силаватиду.
7 И Йерусалим қизлири,
Жәрәнләр вә даладики маралларниң һөрмити билән,
Силәргә тапилаймәнки,
Муһәббәтниң вақит-саити болмиғичә,
Уни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!»

Иккинчи хатирә: Муһәббәтлишип жүргән күнләр үстидики ойлар 2:8—3:5
Төртинчи ойлиниш — Сулайманниң әтиязда Шуламитни йоқлап кәлгини тоғрилиқ ойлар 2:8—2:9
Шуламит Сулайман тоғрилиқ сөзләйду

8 «Сөйүмлүгүмниң авази!
Мана, у келиватиду!
Тағлардин сәкрәп,
Едирлардин ойнақлап келиватиду!
9 Мениң сөйүмлүгүм жәрән яки яш буғидәктур;
Мана, у бизниң өйниң теминиң кәйнидә туриду;
У деризиләрдин қарайду,
У пәнжирә-пәнжириләрдин марап бақиду».

2:3 Күй. 8:5
2:4 **«Униң үстүмдә көтәргән туғи муһәббәттур»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «У маңа муһәббәт билән қариди».
2:5 **«Мени кишмиш пошкаллар билән қувәтләңлар; алмилар билән мени йеңиландуруңлар»** — қедимки заманларда кишмиш пошкаллар вә алмилар җинсий муһәббәтни күчәйтишролиға егә, дәп қарилатти.
2:7 **«Муһәббәтниң вақит-саити болмиғичә, уни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «вақти-саити болмиғичә, сөйүмлүгүмни ойғатмаңлар, қозғимаңлар! **«3-7-айәт шәрһи»** — 3-айәттә Шуламит Сулайманниң тәриплиригә инкас қайтуруп, уни «»гә охшитиду. Алма дәриғи әсли Пәләстин зиминида өсмәйду, пәқәт башқа жутлардин елип келинип бәзи йәрләрдә алаһидә тикилгән. Шуңа алма дәриғи наһайити әтиварлиқ еди, көргәнла адәмни интайин хуш қиливетәтти. Бәзи алимлар «униң сайиси астида дилим аләмчә сөйүнүп олтардим, униң мевиси маңа шерин тетиди» дегини Шуламитниң Сулайман билән болған җинсий муһәббәтлишишини көрситиду, дәп қарайду. Башқилар буни муһәббәтниң һәр тәрипини көрситиду, дәп қарайду. Немила болмисун алма муһәббәтниң символи; «кишмиш пошкаллар» дегини болса, җинсий муһәббәтни қозғайдиған йемәклик һесаплинатти. 7-айәт *(муһәббәтниң вақти-саити тоғрисида)* үстидә үч муһим пикир бар:
–*(1)* муһәббәтниң өз тәбиий җарияни болиду, башқилар уни балдур қозғимақчи болса зиян йәткүзиду;
–*(2)* *(әр-хотунлуқ мунасивәттә)* өз җорисида қизғин муһәббәтни қозғиғандин кейин униңға дәхли қилишқа болмайду;
–*(3)* җинсий муһәббәткә қанаәт қилишниң имканийити болмиса, ундақта уни қозғашқа қәтъий болмайду. Бу «имканийәт» *(а)* пәқәт никаһ қилинған әһвалдаБолуши *(ә)* икки тәрәпкә мувапиқ вақит болуши керәк, әлвәттә.
–Бизниңчә айәт бәлким бу үч мәнаниң һәммисини өз ичигә алиду.
2:9 **«8-9-айәт шәрһи»** — мошу айәтләрдә *(8-9)* Шуламит бәлким Сулайманниң көңли өзигә чүшкән, өзини «жәрән, буға»ниң сүритидә қоғлиған күнләрни әсләйду. Сулайман Шуламитни йоқлиғили, униң билән әтиязлиқ мәнзиридин һозурлинишқа һәмраһ болушқа тәклип қилғили кәлди *(төвәндики 10-17-айәтләрни көрүң)*.
–Жәрәнләр, буғиларму кона заманларда муһәббәтниң символлири еди.

Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

10 «Мениң сөйүмлүгүм маңа сөз қилип мундақ деди: —
«Орнуңдин тур, амриғим, мениң гүзилим, мән билән кәткин;
11 Чүнки мана, қиш өтүп кәтти,
Ямғур йеғип түгиди, у кетип қалди;
12 Йәр йүзидә гүлләр көрүнди;
Нахшилар сайраш вақти кәлди,
Зиминимизда пахтәкниң садаси аңланмақта;
13 Әнҗир дәриғи қишлиқ әнҗирлирини пишармақта,
Үзүм таллири чечәкләп өз пуриғини чачмақта;
Орнуңдин тур, мениң амриғим, мениң гүзилим, мән билән кәткин!
14 Аһ мениң пахтиким, Қорам таш йериқи ичидә,
Қия далдисида,
Маңа авазиңни аңлатқайсән,
Чүнки авазиң шерин, җамалиң йеқимлиқтур!».

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

15 «Түлкиләрни тутувалайли,
Йәни үзүмзарларни бузғучи кичик түлкиләрни тутувалайли;
Чүнки үзүмзарлиримиз чечәклимәктә».

Шуламит Йерусалим қизлириға сөз қилиду

16 «Сөйүмлүгүм мениңкидур, мән униңкидурмән;
У нилупәрләр арисида падисини беқиватиду».

2:14 **«12-14-айәт шәрһи»** — Сулайман Галилийәдики ишлирини қоюп қоюп, Шуламитни йәнә йоқлап берип, уни әтиязлиқ мәнзиридин биллә һозурлинишқа тәклип қилиду. Йеңила өтүп кәткән қиш болса уларниң муһәббитини қилчә совутмиди.
–12-айәт үстидә; «сайраш вақти кәлди» дегән ибарә икки бислиқ болуп, иккинчи мәнаси: «чаташ вақти кәлди». Бу икки бислиқлиғи бәлким қәстән ишлитилгән.
–13-айәт үстидә; пахтәкләр инсанға нисбәтән интайин мулайим қуш дәп һесаплиниду, бирақ «тартинчақ» болиду. Сулайман Шуламитниң көңүл сөзлирини аңлимақчи болуп, униң әһвалини «Қорам таш йериқи ичидә турған пахтәк»кә охшитиду. У Сулайманниң муһәббити ичидә мутләқ бехәтәр; у һәргиз сөзлиридин рәнҗимәйду. Униң җавави төвәндә көрүлиду *(15-айәт)*.
2:15 **«15-айәт шәрһи»** — түлкиләр үзүмзарларда төшүкләрни у йәр, бу йәрләрдә колап, ов издәп тал йилтизлириға көп зиян йәткүзиду. Бирақ бу йәрдики «үзүмзар», шүбһисизки, өзлириниң муһәббитини көрситиду. У уларниң муһәббитигә бәзи тосалғу яки дәхли болған ишларни байқап, дәрһал бу ишларни *(мәйли «кичик» болсиму)* бир тәрәп қилайли дәп өтүниду. Улар шу чағда техи әр-хотуб болмисиму, бундақ тосалғуларни бир тәрәп қилиш балдурлуқ қилмайтти.
–Уларниң муһәббитигә тосалғу болған наһайити чоң бир иш Сулайманниң өз хизмити вә еғир мәсъулийити болған болуши мүмкин. Шуламит «өзәм Сулайманни бу хизмитини хатирҗәмлик билән орундашқа толуқ қоюветишим керәк» дәп чүшиниду. «немишкә сән шунчә көп вақит ишләйсән, сән маңа вақтиңни аҗратмайсән, сән мени сөймәйсән» дегәндәк позитсийә көп әр-хотунларниң муһәббитини бузуп кәлмәктә. Шуңа төвәндики 16-айәттә, биз Сулайманниң өз хизмитини хатирҗәмлик билән қиливатқанлиғини көримиз. Шуламит уни: «иш билән алдираш болғиниң билән, сән йәнила мени сөйисән!» дегәндәк толуқ ишәш билән Сулайманни өз ишиға қоювәткән охшайду.
2:16 **«16-айәт шәрһи»** — Шуламит Йерусалим қизлириға, өзиниң Сулайманниң муһәббити ичидә «қорам таш йериқи ичидә турған пахтәк»тәк толиму бехәтәр екәнлиги тоғрилиқ гувалиқ бериду. Сулайман өзиниң «пада беқиш» ишлири билән хатирҗәм шуғуллиниду.

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

[17] «Таң атқичә,
Көләңгиләр қечип йоқиғичә,
Маңа қарап бурулуп кәлгин, и сөйүмлүгүм,
Һиҗранлиқ тағлири үстидин сәкрәп келидиған жәрән яки буғидәк болғин!».

Бәшинчи ойлиниш — Шуламит қайта-қайта көргән «айрилиш» тоғрилиқ бир чүш 3:1-3:5

3 [1] «Орун-көрпәмдә йетип, кечә-кечиләрдә,
Җенимниң сөйгинини издәп тәлмүрүп яттим;
Издидим, бирақ тапалмайттим;
[2] Мән һазир туруп, шәһәрни айлинай;
Кочиларда, мәйданларда,
Җенимниң сөйгинини издәймән» — дедим;
Издидим, бирақ тапалмайттим;
[3] Шәһәрни чарлиғучи җесәкчиләр маңа учриди, мән улардин: —
«Җенимниң сөйгинини көрдүңларму?» — дәп соридим.
[4] — Улардин айрилипла җенимниң сөйгинини таптим;
Уни анамниң өйигә,
Өз қосиғида мени һамилдар болғанниң һуҗрисиға елип кирмигичә,
Уни тутувелип қәтъий қоюп бәрмәйттим».

Шуламит Йерусалим қизлириға сөз қилиду

[5] «И Йерусалим қизлири,
Җәрәнләр вә даладики маралларниң һөрмити билән,
Силәргә тапилаймәнки,
Муһәббәтниң вақит-саити болмиғичә,
Уни ойғатмаңлар, қозғимаңлар».

2:17 **«17-айәт шәрһи»** — жуқуриқи айәттә биз «муһәббәтниң ишәши»ни көрдуқ. Һазир «муһәббәтниң җиддий тәливи»ни көримиз — худди «тезрақ ишиңни түгитип йенимға қайтип кәл!» дегәндәк.
–Изаһат: «Һиҗранлиқ тағлири үстидин...» яки ««Бетәр» тағлири үстидин...». «Бетәр тағлири» дегән тағлар бизгә намәлум; шуңа тәрҗимимиздикидәк «айриветиш» дегән мәнада болуши мүмкин.
3:1 Топ. 5:3
3:4 **«1-4-айәт шәрһи»** — бизниңчә 1-4-айәтләр Шуламит Сулаймандин айрилған вақитта қайта-қайта *(«кечә-кечиләрдә»)* көргән бир чүшни билдүриду *(қишта болуши мүмкин)*. Бу көзқараш тоғра болса мошу айәтләрдин биз «муһәббәтниң азаплири»ни көримиз. Сулаймандин айрилиш Шуламит үчүн азаплиқ иш болуп, бу чүшни қозғап чиқарди. Бирақ бу чүш йәнила Худадин кәлгән охшайду, чүнки төвәндики 6-11-айәтләрдә, Сулайманниң уни тойға елип кетишкә кәлгәнлиги билән әмәлгә ашурулиду.
–Бу чүштин йәнә шуни биләләймизки, Шуламит Галилийәдә туруватқан мәзгилдә, Сулайман өзидин вақитлиқ *(қишта)* айрилған вақитта, чоңқур ойлиниду вә Йерусалимда учрайдиған барлиқ синақларға йүзлинишкә тәйяр туриду. У Сулайманға ятлиқ болушқа тәйяр еди. Шүбһисизки, у Сулайман билән той қилип, Йерусалимда турғанда уни: «У пәқәт «паһишә аял»дәк Сулайманниң байлиқлири үчүн униңға ятлиқ болған, халас, дегүчиләрму аз болмайду. Чүштә көрүлгән «җесәкчиләр» шундақ гуманда болған кишиләргә вәкил болуши мүмкин. Лекин чүштә у уларниң өзигә болған гуманлириға писәнт қилмай, йәнила Сулайманни издәйду.
–3- вә 4-айәттә Шуламитниң чүшидә тартқан дәрди көрүниду: худди у: «Яримни тапай дәп шәһәрни айлинай» дегинидәк, лекин нәтиҗиси әксичә болуп, униңға «шәһәрни айлинидиған» күзәтчиләр учрап қалиду *(ибраний тилида «тапти»)*. Бәлким чүшидә улар Шуламиттин: «Немишкә бу қиз түн кечидә айлиниду? Паһишә аял охшайду» дәп гуманланған болуши мүмкин *(бундақ иш иккинчи қетим чүшидә йәнә көрүниду — 5-бап, 2-7-айәтләрдә)*.
3:5 **«5-айәт шәрһи»** — Шуламит муһәббәтниң дәрдини тетип баққандин кейин, «муһәббәтниң вақит-саити»ниң муһимлиғини техиму билип йәтти.

Үчинчи хатирә: Әр-аял болуп бирлишиш үстидики ойлинишлар 3:6-5:1
Алтинчи ойлиниш — Тойға сәпәр 3:6-3:11
Йерусалим қизлири сөз қилиду

6 «Бу зади ким, чөл-баявандин келиватқан?
Ис-түтәк түврүклиридәк,
Мүрмәкки һәм мәстики билән пуритилған,
Әтирпурушниң һәр хил ипар-әнбәрлири билән пуритилған?»

Шуламит қизларға жавап бериду

7 «Мана, униң тәхтиравани,
У Сулайманниң өзиниңдур;
Әтрапида атмиш палван жүриду,
Улар Исраилдики батурлардиндур.
8 Уларниң һәммиси өз қиличи тутуқлуқ,
Җәң қилишқа тәрбийиләнгәнләрдур;
Түнләрдики вәсвәсиләргә тәйяр туруп,
Һәммиси өз қиличини янпишиға асиду».

Шуламит сөзлирини давам қилиду — Сулайманниң той кечисигә тәйярлиған каривити

9 «Сулайман падиша өзи үчүн алаһидә бир шаһанә сайивәнлик кариват ясиған;
Ливандики яғачлардин ясиған.
10 Униң түврүклири күмүчтин,
Йөләнчүки алтундин,
Селинчиси болса сөсүн рәхттин;
Ичи муһәббәт билән безәлгән,
Йерусалим қизлири тәрипидин.
11 Чиқиңлар, и Зион қизлири,
Сулайман падишаға қарап беқиңлар,
Той болған күнидә,
Көңли хошал болған күнидә,
аниси униңға тажни кийгүзгән қияпәттә униңға қарап беқиңлар!»

3:6 **«6-айәт шәрһи»** — бу айәт Сулайманниң Шуламитни жути Галилийәдин тойға елип келишини, йәни Сулайман униңға әвәткән тәхтираванға олтирип, Йерусалимға сәпәр қилғанлиғини көрсәтсә керәк *(7-айәтни көрүң)*.
3:8 **«7-8-айәт шәрһи»** — Сулайман Шуламитни Йерусалимға, йәни тойға бехәтәр елип келиш үчүн, шу атмиш ләшкириниң муһапизәтчилигидә тәхтираван билән кәлгән.
3:11 **«9-11-айәт шәрһи»** — Йәһудийларниң тойлири уйғурланиң тойиға охшап кетиду. Асасән 5 басқучи бар: —
–*(1)* тохтам — адәттә жигитниң әлчиси вә қизниң ата-анилири билән тохтам түзиду. Сулайман өз-өзигә әлчи болуп Шуламитниң акилири билән тохтам қилған охшайду *(4-ойлинишни көрүң)*.
–*(2)* тойға сәпәр. Жигит өзи қизни тойға апиришқа келиду.
–*(3)* никаһ мурасими *(6- вә -12-ойлинишни көрүң)*
–*(4)* той зияпити *(бәзи вақитларда бир һәптигә созулиду) (1- вә 2-ойлинишни көрүң)*
–*(5)* той кечиси *(3- вә 7-ойлинишни көрүң)*
–Бәзи алимлар, бу «кариват»ни Сулайманни көтиридиған «тәхтираван» яки «шаһанә һарву» дәп қарайду. Бирақ бизниңчә бу тәхтираван жуқурида баян қилинған ибраний тилидики 9-айәттики «аппирийон» дегән, сайивәнлик криватни көрсәтсә керәк.

Йәттинчи ойлиниш — той кечиси
Сулайман Шуламитқа сөз қилип уни махтайду

4 [1] «Мана, сән гөзәл, сөйүмлүгүм!
Мана, сән гөзәл!
Чүмпәрдән кәйнидә көзлириң пахтәклардәк екән,
Чачлириң Гилеад теғи бағрида ятқан бир топ өшкиләрдәктур.
[2] Чишлириң йеңила жуюлуштин чиққан қирқилған бир топ қойлардәк;
Уларниң һәммиси кош гезәк туққанлардин,
Улар арисида һеч бири кам әмәстур.
[3] Ләвлириң пәрәң тал жиптәк,
Гәплириң йеқимлиқтур;
Чүмбилиң кәйнидә чекилириң парчә анардур.
[4] Бойнуң болса,
Қуралхана болушқа тәйярлиған Давутниң мунаридәктур,
Униң үстигә миң қалқан есиқлиқтур;
Уларниң һәммиси палванларниң сипарлиридур.
[5] Икки көксүң худди икки маралдур,
Нилупәр арисида озуқлиниватқан жәрәнниң кош гезәклиридәктур;
[6] Таң атқичә,
Көләңгиләр кечип йоқиғичә,
Мән өзәмни мурмәккә теғиға,
Мәстики дөңигә елип кетимән.
[7] Сән пүтүнләй гөзәл, и сөйүмлүгүм,
Сәндә һеч дағ йоқтур».

Сулайманниң тәкливи

[8] «Ливандин мән билән кәлгин, и жөрәм,
Мән билән Ливандин кәлгин —
Аманаһ чоққисидин қара,
Сенир һәм Һәрмон чоққилиридин,
Йәни ширлар угилиридин,
Илпизларниң тағлиридин қара!»

4:1 **«Чүмпәрдән кәйнидә көзлириң пахтәклардәк екән»** — той қилидиған күнидә қиз чүмпәрдә артиду.
4:2 **«Улар арисида һеч бири кам әмәстур»** — яки «улар арисида һеч бири туғмастур».
4:4 **«Қуралхана болушқа тәйярлиған Давутниң мунаридәктур»** — башқа бирхил тәржимиси: «Пәләмпәйлик қилинған Давутниң мунаридәктур».
–**«изаһат»** — кона заманларда «вәтәндин айрилған ләшкәрләр» мәлум шәһәргә яки мәмликәткә қайил болғанда, шу шәһәргә болған садиқлиғини билдүрүш үчүн қалқанлирини шәһәрниң сепилида яки мунарлирида есип қоятти (*«Әз.» 27:11ни көрүң)*. Шуңа Сулайманниң бу сөзлири: «Сениң гөзәллигиң шундаққи, миң ләшкәрниң қайиллиғиға, садиқлиғиға еришкидәктур» дегән мәнада. Йәнә келип бәлким Шуламитниң бойниға көплигән марҗанлар есиқлиқ болуши мумкин.
–«Сипар» кичик қалқандур.
4:6 **«Таң атқичә, көләңгиләр кечип йоқиғичә, мән өзәмни мурмәккә теғиға, мәстики дөңигә елип кетимән»** — Сулайман бәлким пүтүн кечи Шуламитниң толуқ бәдинидин һозурланмақчи.
4:8 **«8-айәт шәрһи»** — бәзи алимлар, бу сөзләр җинсий муһәббәтниң жуқури пәллисини ипадиләйду, дәп қарайду. Буниң мүмкинчилиги бар болғини билән, биз йәнә бу сөзләрни Сулайманниң сөйүмлүги билән биллә өз падишалиғиниң кәң зимини вә һәйвитигә Һәрмон теғи (*Пәләстиндики әң егиз таға*)ниң әң егиз чоққилиридин нәзәр селишқа болған арзусини ипадилигән, дәп қараймиз. Сулайманниң бу тәкливи явайи һайванларниң шу йәрләрни макан қилғанлиғи түпәйлидин хәтәрлик иш болиду, әлвәттә!
4:8 Йуһ. 17:24; Әф. 1:15-23

Сулайманниң сөзиниң давами

9 «Сән көңлүмни аламәт сөйүндүрдүң, и сиңлим, и җөрәм,
Көзүңниң бир ләп қилип қариши билән,
Бойнуңдики марҗанниң бир тал һалқиси билән,
Көңлүмни сөйүндүрдүң.
10 Сениң муһәббитиң немидегән гөзәл,
И сиңлим, и җөрәм!
Сениң муһәббәтлириң шараптин шунчә шерин!
Сениң әтирлириңниң пуриғи һәр қандақ тетитқудин пәйзидур!
11 Ләвлириң, и җөрәм, һәрә көнигидәк темитиду,
Тилиң астида бал вә сүт бар;
Кийим-кечәклириңниң пуриғи Ливанниң пуриғидур;
12 Сән печәтләнгән бир бағдурсән, и сиңлим, и җөрәм!
Етиклик бир булақ, йепиқлиқ бир фонтандурсән.
13 Шахлириң болса бир анарлиқ «Ерән бағчиси»дур;
Униңда қиммәтлик мевиләр,
Хенә сумбул өсүмлүклири билән,
14 Сумбуллар вә ипарлар,
Каламус вә қовзақдарчин,
Һәр хил мәстики дәрәқлири,
Мурмәккә, муәттәр билән һәммә есил тетитқулар бар.
15 Бағларда бир фонтан сән,
Һаятлиқ сулирини беридиған, Ливандин ақидиған бир булақсән».
16 «Ойған, шималдики шамал;
Кәлгин, и җәнуптики шамал!
Мениң беғим үстидин учуп өткәй;
Шуниң билән тетитқулири сиртқа пурақ чачиду!
Сөйүмлүгүм өз беғиға кирсун!
Өзиниң қиммәтлик мевилирини йесун!».

4:10 **«Сениң муһәббитиң немидегән гөзәл, и сиңлим, и җөрәм!»** — Сулайман Шуламитни «сиңлим» дәп чақириду *(12-айәттиму)*: — *(1)* қедимки замандики бәзи шеирларда ашиқ-мәшуқлар бир-бирини «ака, сиңлим» дәп чақиратти; *(2)* оттура шәриқтики бәзи җәмиийәтләрдә мөтивәр кишиләр өз әмригә алмақчи болған қизға җәмиийәтниң жуқури тәбиқисидин орун алғузуш үчүн яки никаһини техиму «капаләтлик» қилиш үчүн уни авал «сиңлим» дәп «беқивалатти».
4:11 **«Кийим-кечәклириңниң пуриғи Ливанниң пуриғидур»** — «Ливанниң пуриғи» орманлиқларниң хуш пуриғи, әлвәттә.
4:12 **«Сән печәтләнгән бир бағдурсән, и сиңлим, и җөрәм! Етиклик бир булақ, йепиқлиқ бир фонтандурсән»** — Сулайманниң Шуламитни махтиши шуки, Шуламит өзини һеч қандақ башқа адәмгә бәрмәй, пәқәт болғуси әр үчүн пак сақлап кәлди.
4:13 **«Униңда қиммәтлик мевиләр, хенә сумбул өсүмлүклири билән,...»** — әтирләр тоғрилиқ: «сумбул» бирхил хушпурақлиқ өсүмлүк.
4:14 **«Сумбуллар вә ипарлар, каламус вә қовзақдарчин, ... мурмәккә, муәттәр билән...»** — әтирләр тоғрилиқ: «каламус» бирхил қомушқа охшайдиған өсүмлүктин чиқиду. «мурмәккә» вә «қовзақдарчин» адәттә мәлум дәрәқләрниң қовзиқидин елиниду. «Муәттәр» бирхил өсүмлүкниң йопурмақлиридин елиниду.
4:15 **«Ливандин ақидиған бир булақсән»** — яки «Ливандин ақидиған бир қудуқсән».
–**«9-15-айәт шәрһи»** — 11-15-айәтләрдә Сулайман сөйүмлүгини чирайлиқ бағчиға, һәтта «Ерән бағчиси» *(«Беһиш»)* ниң өзигә охшитиду. У йәнә Шуламитниң пүтүн бәдинидин һозурланмақчи екәнлигини билдүриду.
4:16 **«16-айәт шәрһи»** — Шуламит Сулайманниң дегинидәк өзини униңға толуқ бәрмәкчи болуп, муһәббәтлишишкә тәклип қилиду. «Шимал шамили» болса салқин, адәмни йеңиландуриду; «җәнуп шамили» болса адәмни иллитип раһәт бериду. *(Пәләстин үчүн «шәриқ шамили» қорқунучлуқ, һәммә нәрсини қурутуветиду).*

Шуламит Сулайманға жавап бериду

5 [1] «Мән өз бeғимға кирдим,
Мениң сиңлим, мениң жөрәм;
Мурмәккәмни тетитқулирим билән жиғдим,
Һәрә көнигимни һәсилим билән йедим;
Шарабимни сүтлирим билән ичтим».

«Достлирим, йәңлар!
Ичиңлар, көңлүңлар халиғанчә ичиңлар, и ашиқ-мәшуқлар!».

Иккинчи қисим 5:2-8:14
Әр-аяллиқ муһәббәттики яхшилинишлар — муһәббәтниң йеңи ипадилири
Төртинчи хатирә — Муһәббәтни рәт қилиш тоғрисидики бир чүш — у тоғрилиқ ойлинишлар 5:2-6:9
Сәккизинчи ойлиниш — Шуламитни басқан қорқунучлуқ чүш 5:2-6:3
Шуламит сөз қилиду — уни қара басиду

[2] «Мән ухлавататтим, бирақ көңлүм ойғақ еди;

— Сөйүмлүгүмниң авази!
Мана, у ишикни қеқиватиду: —
— «Маңа ечип бәр, и сиңлим, и амриғим;
Мениң пахтиким, мениң ғубарсизим;
Чүнки бешим шәбнәм билән,
Чачлирим кечидики нәмлик билән һөл-һөл болуп кәтти!».

[3] «Мән төшәк кийимлиримни селивәткән,
Қандақму уни йәнә кийивалай?
Мән путлиримни жуйдум,
Қандақму уларни йәнә булғай?»
[4] Сөйүмлүгүм қолини ишик төшүгидин тиқти;
Мениң ич-бағрилирим униңға тәлмүрүп кәтти;
[5] Сөйүмлүгүмгә ечишқа қоптум;
Қоллиримдин мурмәкки,
Бармақлиримдин суюқ мурмәкки темиди,
Тақақниң тутқучлири үстигә темиди;
[6] Сөйүмлүгүмгә ачтим;
Бирақ сөйүмлүгүм бурулуп, кетип қалған еди.
У сөз қилғанда роһум чиқип кәткән еди;
Уни издидим, бирақ тапалмидим;
Уни чақирдим, бирақ у жавап бәрмиди;

5:1 **«Мән өз бeғимға кирдим, ... мурмәккәмни тетитқулирим билән жиғдим, һәрә көнигимни һәсилим билән йедим; шарабимни сүтлирим билән ичтим»** — Сулайман Шуламитниң тәкливини қобул қилип униң билән толуқ муһәббәтлишиду. **«Достлирим, йәңлар! Ичиңлар, көңлүңлар халиғанчә ичиңлар, и ашиқ-мәшуқлар!»** — бу сөзләрни бәлким Йерусалим қизлирниңкидур. Улар *(яки той қолдашлири)* ашиқ-мәшуқларниң муһәббәттин һозурлинишлирини толуқ қоллайду. Уларниң *(Йерусалим қизлириниң)* қоллиши билән Худаниң һәр бир әр-аялниң оттурисидики муһәббитини, жүмлидин жинсий муһәббитини тәстиқлайдиғанлиғи көрситилиду; чүнки у өзи бу ишларни яратқан.
5:2 Топ. 5:3
5:6 **«У сөз қилғанда роһум чиқип кәткән еди»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «У бурулуп кәткәндә роһум чиқип кәткән еди».

7 Шәһәрни айлинидиған җесәкчиләр мени учритип мени урди, мени яриландурди;
Сепиллардики күзәтчиләр чүмпәрдәмни мәндин тартивалди.
8 И Йерусалим қизлири, сөйүмлүгүмни тапсаңлар,
Униңға немә дәйсиләр?
Униңға, сөйгиниң: «Мән муһәббәттин зәиплишип кәттим! — деди, дәңлар».

Йерусалим қизлири Шуламитқа сөз қилиду

9 «Сениң сөйүмлүгүңниң башқа бир сөйүмлүктин қандақ артуқ йери бар,
И, аяллар арисидики әң гүзили?
Сениң сөйүмлүгүңниң башқа бир сөйүмлүктин қандақ артуқ йери бар? —
Сән бизгә шундақ тапилиғанғу?».

Шуламит җавап бериду

10 «Мениң сөйүмлүгүм аппақ вә пақирақ, җүрәклик әзимәт,
Он миң арисида туғдәк көрүнәрликтур;
11 Униң беши сап алтундиндур,
Будур чачлири атниң яйлидәк,
Тағ қарғисидәк қара.
12 Униң көзлири еқинлар бойидики пахтәклердәк,
Сүт билән жуюлған,
Яришиқида қоюлған;
13 Униң мәңизлири бир тәштәк пурақлиқ өсүмлүктәктур;
Айниған йеқимлиқ гүллүктәк;
Униң ләвлири нилупәр,
Улар суюқ мурмәккини темитиду;
14 Униң қоллири алтун турубилар,
Ичигә берил яқутлар қуюлған.
Қосиғи нәқишлик пил чишлиридин ясалған,
Көк яқутлар билән безәлгән.
15 Униң путлири мәрмәр түврүкләр,
Алтун үстигә тикләнгән.
Униң салапити Ливанниңкидәк,

5:8 **«2-8-айәт шәрһи»** — Шуламит қара басқан бу чүшни көргәндә Сулайман билән аллиқачан той қилған болса керәк. Униң чүшидә болған инкаси вә тәқәззасини 2:17дә вә 4:1-3дә хатириләнгән биринчи чүшидики позитсийәси билән селиштурғанда түптин охшимайду. Бәлким чүш Шуламитниң һаятиниң әмәлий әһвалини, йәни униң Сулайман билән әмәлий муһәббитини әкс әттүргән; чүштә көрүнгән бәзи ишлар, шүбһисизки, Сулайманниң муһәббитиниң, болупму җинсий муһәббәт җәһәттә Шуламитқа болған тәләплирини көрситиду. У сөйгининиң муһәббитигә яки муһәббитиниң тәләплиригә анчә сәзгүр болмайдиған болуп қалған охшайду. Бу сәзгүрсизлик уларниң муһәббитигә интайин хәтәрлик еди; Шуламитниң чүшидә Сулайман кетиду. Шуниң билән Шуламит чүш көрүш билән муһәббәтниң қиммәтлигини билип йетип, ишларни яхшилайду.
–Йәнә муһим бир иш диққитимизгә әрзийдуки, чүштә вә әмәлий турмушта, Сулайман (*әркәк болғини билән, падиша болғини билән, пәйғәмбәр болғини билләнму*) һеч қачан Шуламитни «муһәббәт»кә зорлимайтти, бәлки Шуламитниң өзи билән муһәббәтлишишини тәләп қилатти.
– 7-айәттә: Чүшидики җесәкчиләр уни паһишә аял дәп қариғачқа, униңға шундақ муамилә қилип, чүмпәрдини униңдин тартивалиду.
5:10 **«Мениң сөйүмлүгүм аппақ вә пақирақ, җүрәклик әзимәт,...»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «Сөйүмлүгүмниң йүзиниң ақ йери аппақ, қизил йери қип-қизил...».
5:12 **«Яришиқида қоюлған»** — яки «яқутлардәк безәшкә бекитилгән».
5:13 **«Униң мәңизлири бир тәштәк пурақлиқ өсүмлүктәктур; айниған йеқимлиқ гүллүктәк; униң ләвлири нилупәр, улар суюқ мурмәккини темитиду»** — айәтниң ибраний тилини чүшиниш сәл тәс, башқа тәрҗимилири учриши мүмкин. Немила болмисун тетитқу вә хушпурақлиқ өсүмлүк бағлири оттура шәриқтә интайин аз еди, қиммәтлик еди.

Кедир дәрәқлиридәк көркәм-һәйвәтликтур.
16 Униң ағзи бәкму шериндур;
Бәрһәқ, у пүтүнләй гөзәлдур;
Бу мениң сөйүмлүгүм, —
Бәрһәқ, бу мениң амриғим,
И Йерусалим қизлири!».

Йерусалим қизлири сөзләйду

6 1 «Сениң сөйүмлүгүң нәгә кәткәнду,
Қиз-аяллар арисида әң гөзәл болғучи?
Сениң сөйүмлүгүң қәйәргә бурулуп кәтти?
Биз сән билән биллә уни издәйли!».

Шуламит уларға җавап бериду

2 «Мениң сөйүмлүгүм өз беғиға чүшти,
Тетитқу отяшлиқларға чүшти.
Бағларда озуқлинишқа,
Нилупәрләрни жиғишқа чүшти.
3 Мән мениң сөйүмлүгүмниңкидурмән,
Вә сөйүмлүгүм мениңкидур;
У өз падисини нилупәрләр арисида бақиду».

Тоққузинчи ойлиниш — Сулайманниң Шуламитқа қайтип келиши — Шуламитни қайта махтиши 6:4-6:9

Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

4 «Сән гөзәл, и сөйүмлүгүм, Тирзаһ шәһиридәк гөзәл;
Йерусалимдәк йеқимлиқ,
Туғларни көтәргән бир қошундәк һәйвәтликтурсән;
5 Аһ, көзлириңни мәндин кәткүзгин!
Чүнки улар мениң үстүмдин ғалип келиватиду;
Чачлириң Гилеад теғи бағрида ятқан бир топ өшкиләрдәктур.
6 Чишлириң йеңила жуюлуштин чиққан қирқилған бир топ қойлардәк;
Уларниң һәммиси кош гезәк туққанлардиндур;
Улар арисида һеч бири кам әмәстур;

5:16 **«Униң ағзи бәкму шериндур»** — бу бәлким гәп-сөзлириниң татлиқлиғини көрситиду. **«9-16-айәт шәрһи»** — Шуламит һазир башқиларниң алдида сөйгинини махташтин һеч тартинмайду. У һазир «қорам ташта йошурунған пахтәк»тин көп дадил болуп кәтти!
6:1 **«Сениң сөйүмлүгүң нәгә кәткәнду, қиз-аяллар арисида әң гөзәл болғучи? .... биз сән билән биллә уни издәйли!»** — Йерусалим қизлириниң 5:9-айәттики мазақ вә гуманлири пүтүнләй йоқиди.
6:3 **«2-3-айәт шәрһи»** — адәттә бу муһәббәт шеиридә «бағ» Шуламитниң бәдинини яки уларниң муһәббитиниң өзини көрситиду. Мошу йәрдә «бағ» Сулайман Шуламитқа муһәббитини көрсәтмәктә, униң бәдинидин йәнә һозурланмақта, дәп қараймиз. Шуламитниң Сулайманниң өзигә бағлиған муһәббитигә ишәши камил: 2:16дә у: «сөйүмлүгүм мениңкидур, мән униңкидурмән» дәйду; һазир униңға нисбәтән сөйгининиң өзигә әмәс, бәлки өзиниң униңға тәвә болғанлиғи әң муһим иштур. **«У өз падисини нилупәрләр арисида бақиду»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «у нилупәр арисида озуқлиниду». Бирақ немила болмисун буниң көчмә мәнаси тәрҗимимизниңкидәк болиду — демәк, Сулайман Шуламитниң бәдинидин һозурланмақта.
6:4 **«Сән гөзәл, и сөйүмлүгүм, Тирзаһ шәһиридәк гөзәл»** — Тирзаһ шәһири интайин гөзәл еди. Сулайманниң дәвридин кейин у Исраилниң шималий падишалиғиниң вақитлиқ пайтәхти болди *(«1Пад.» 15-бап)*.
6:6 **«Улар арисида һеч бири кам әмәстур»** — яки «улар арисида һеч бири туғмастур».

[7] Чүмбилиң кәйнидә чекилириң парчә анардур.
[8] Атмиш ханиш, сәксән кенизәкму бар;
Қизлар санақсиз;
[9] Бирақ мениң пахтиким, ғубарсизим болса бирдин-бирдур;
Анисидин туғулғанлар ичидә тәңдашсиз болғучи,
Өзини туққучиниң таллиғинидур.
Қизлар уни көрүп, уни бәхитлик дәп атašти,
Ханишлар вә кенизәкләрму көрүп уни махташти».

Бәшинчи хатирә — Йезида дәм елиш — Галилийәгә қайтиш 6:10-8:14

Онинчи ойлиниш - ««Маһанаим», йәни «икки барғаһ» уссули» 6:10-7:10

Йерусалим қизлири сөз қилиду

[10] «Таң сәһәр жаһанға қариғандәк,
Айдәк гөзәл, айдиңдәк рошән,
Иллиқ қуяштәк йорук,
Туғларни көтәргән қошунлардәк һәйвәтлик болғучи кимдур?».

Шуламит Йерусалим қизлириға сөз қилиду

[11] «Меғизлар беғиға чүштүм,
Жилғидики гүл-гияларни көрүшкә,
Үзүм телиниң бихлиған-бихлимиғанлиғини көрүшкә,
Анарларниң чечәклигән-чечәклимигәнлигини көрүшкә;
[12] Бирақ билә-билмәй,
Җеним мени көтирип,
Есил хәлқимниң җәң һарвулири үстигә қойған екән».

Йерусалим қизлири йәнә Шуламитни махтап сөз қилиду

7 [1] «Қайтқин, қайтқин, и Шуламит —
Қайтқин, қайтқин, бизниң саңа қариғумиз бардур!»

«Силәр Шуламитниң немисигә қариғуңлар бар?»

««Икки барғаһ» уссулға чүшкән вақтидикидәк униңға қараймиз!».

6:8 **«Атмиш ханиш, сәксән кенизәкму бар; қизлар санақсиз»** — «ханиш»лар толуқ аял дәрижисидә, «кенизәкләр» һәрәмдики «кичик хотун» дәрижисидә, «қизлар» кәлгүсидики кенизәкләр еди. Буларниң санлириға қариғанда Сулайман падишалиғиниң дәслипидила Шуламитни өз әмригә алған еди. Кейин униң 700 аяли, 300 кенизиги болған *(«1Пад.» 11-бапни көрүң)*. Биз бу иш үстидә «қошумчә сөз»имиздә тохтилимиз.
6:8 1Пад. 11:3
6:9 **«4-9-айәт шәрһи»** — Сулайманниң бу қетимқи Шуламитни махтиған бәзи сөзлири той кечисидикигә охшаш болғини билән, йеңидин қошулған махташлири техиму күчлүк. У йәнә Шуламитни қәдирләйду, техиму махтайду. Сулайманниң униңға бағлиған муһәббити униң «өлчәмгә йәткәнлиги»гә асасланған әмәс.
6:10 **«10-айәт шәрһи»** — Шуламит һазир Сулайманниң муһәббитиниң тәсиридә ишәшкә толған, күчлүк зат болуп чиқти. **«Таң сәһәр жаһанға қариғандәк»** — башқа бирхил тәрҗимиси: «Таң сәһәрдәк нурлуқ көрүнгән,...»
6:12 **«11-12-айәт шәрһи»** — Шуламит йәнә кәмтәрлик билән бундақ махташларға жавап бериду; у бирдинла ханиш болған болсиму, униң өз хәлқигә бағлиған һөрмити бурунқидәкла чоңқурдур *(«мениң есил хәлқим», дәйду)*. У туюқсиз сәһралиқ қиз Салаһийитидин ханишлиқ орниға чиққанда һеч адәтлинәлмигән. Әксичә, у шу әтигәндила «жилғидики гүл-гияларни көрүшкә, меғизлар беғиға чүшкән» еди, чүнки булар бәлким униңға өз жути Галилийәни әслитиду.
–12-айәтни ибраний тилида чүшиниш бәк тәс, башқа көп тәрҗимилири учриши мүмкин. Униң мәнаси бизниңчә қандақла болмисун униң туюқсиз жуқури орунға көтирилиши билән бағлиқтур.
7:1 **«Силәр Шуламитниң немисигә қариғуңлар бар?»** — бу сөзләрни Шуламит ейтиду.

«Күйләрниң Күйи»

Сулайман Шуламитқа сөз қилиду
Шуламит Сулайман үчүн «икки баргаһ» уссулини ойнайду

2 «И шаһзадиниң қизи,
Кәшлириңдә сениң қәдәмлириң немидегән гөзәл!
Толғиған ямпашлириң гөһәрләрдәк,
Чевәр һүнәрвән қолиниң һүнеридур.
3 Киндигиң жумулақ бир қәдәһтур;
Униң әбҗәш шараби кам әмәс;
Қосиғиң буғдай догисидур,
Әтрапиға нилупәрләр олишиду.
4 Икки көксүң икки маралдәк, җәрәнниң қошкезикидур;
5 Бойнуң пил чишлиридин ясалған мунардур;
Көзлириң Бат-Раббим қовуқи бойидики Һәшбон көлчәклиридәк,
Бурнуң Дәмәшққә қарайдиған Ливан мунаридәктур;
6 Үстүңдә бешиң Кармәл теғидәк туриду;
Бешиңдики өрүмә чачлириң сөсүн рәңликтур,
Падиша бүдүр чачлириңниң мәһбусидур.
7 И сөйгиним, һозурлар үчүн шунчә гөзәл, шунчә йеқимлиқтурсән!
8 Сениң боюң палма дәриғидәк,
Көксүң үзүм ғунчилиридәктур.
9 Мән: — «Палма дәриғи үстигә чиқимән,
Шахлирини тутуп ямишимән;
Көксилириң дәрвәқә үзүм тал ғунчилиридәк,
Бурнуңниң пуриғи алмилардәк, таңлайлириңниң тәми әң есил шарапдәктур...».

–**«“икки баргаһ” уссулға чүшкән вақтидикидәк униңға қараймиз!»** — бу сөзләрни Йерусалим қизлири ейтиду.«Икки баргаһ» — Ибраний тилида «Маһанаим» дегән йәрни көрситиши мүмкин. «Икки баргаһ» уссул бәлким муһәббәтни ипадиләйдиған бир уссул еди.

–Изаһат: — Қиз мошу йәрдә «Шуламит» *(шуламлиқ қиз)* дәп атилиду. У бәлким Галилийәдики «Шунәм» дегән шәһәрдин кәлгән. «Шунәм» кейин «шуләм» дәп аталған. «Шуламит» яки «шуламлиқ» дегәнниң башқа бир мәнаси «Сулайман ханим»; йәни бир мәнаси «камил болғучи». Мошу йәрдә у йәнә махташларға кәмтәрлик билән җавап бериду.

7:2 **«Кәшлириңдә сениң қәдәмлириң немидегән гөзәл!»** — яки «кәшлириңдә сениң путлириң немидегән гөзәл!».

7:3 **«Киндигиң жумулақ бир қәдәһтур»** — бәзи алимлар «киндигиң» дегән сөз җинсий йолини, яки тәнниң төвән қисмини көрситиду, дәп қарайду. Ундақ болса Шуламит Сулайман алдида яланач болуп уссул ойнайду. **«...униң әбҗәш шараби кам әмәс;..»** — «әбҗәш шарап» Пәләстиндә адәмни әң мәс қилидиған шарап һесаплинатти.

7:6 **«Падиша бүдүр чачлириңниң мәһбусидур»** — улуқ Сулайман падиша йезидики бир қизға «әсир болди»! Муһәббәтниң күчи зордур!

7:8 **«Сениң боюң палма дәриғидәк, көксүң үзүм ғунчилиридәктур»** — «палма дәриғи»ниң өзи үнүмлүк, һосуллуқ дәрәқ һесаплиниду. Шуламит егиз бойлуқ вә зилва, «һосуллуқ» дәп қаралған охшайду.

7:9 **«Палма дәриғи үстигә чиқимән, шахлирини тутуп ямишимән; көксилириң дәрвәқә үзүм тал ғунчилиридәк...»** — палма дәриғиниң хормилирини үзүш яки гүллирини чаңлаштуруп мевилик қилиш үчүн униңға ямишип чиқиши керәк. Сулайман бу охшитишта бәлким иккила мәнасини көчмә мәнада ишлитиду. Һазир Шуламит билән җинсий мунасивәт өткүзүшкә башлайду. **«...бурнуңниң пуриғи алмилардәк, таңлайлириңниң тәми әң есил шарапдәктур...»** — «алмилар» дегәнниң башқа бирхил тәрҗимиси «өрүкләр».

Шуламит сөз қилип, Сулайманниң гепини давамлаштуриду

10 «...мениң сөйүмлүгүмниң гелидин силиқ өтүп,
Ләвләр, чишлардин тейилип чүшсун...!
11 Мән мениң сөйүмлүгүмниңкидурмән,
Униң тәқаззаси маңа қаритилиду».

Он биринчи ойлиниш — Шуламитниң өз жутини йоқлашқа болған арзуси 7:11-8:4
Шуламит сөз қилиду

12 «И сөйүмлүгүм, келәйли,
Етизларға чиқайли;
Йезиларда түнәп келәйли,
13 Үзүмзарлиққа чиқишқа балдур орундин турайли,
Үзүм таллириниң бихлиған-бихлимиғанлиғини,
Чечәкләрниң ечилған-ечилмиғанлиғини,
Анарларниң бәрқ урған-урмиғанлиғини көрәйли;
Әшу йәрдә муһәббәтлиримни саңа беғишлаймән.
14 Муһәббәтгүлләр әшу йәрдә өз пуриғини пуритиду;
Ишиклиримиз үстидә һәр хил есил мевә-чивиләр бардур,
Йеңи һәм кониму бардур;
Сән үчүн уларни топлап тәйярлидим, и сөйүмлүгүм!»

Давами — Шуламит сөзини давамлаштуриду

8 1 «Аһ, апамниң көксини шориған инимдәк болсаң еди!
Сени талада учритар болсам, сөйәттим,
Вә һеч ким мени кәмситмәйтти.
2 Мән сени йетәкләйттим,
Апаңниң өйигә елип кирәттим;
Сән маңа тәлим берәттиң;
Мән саңа тетитқу шарабидин ичкүзәттим;
Анарлиримниң шәрбитидин ичкүзәттим.

7:10 **«...мениң сөйүмлүгүмниң гелидин силиқ өтүп, ләвләр, чишлардин тейилип чүшсун...!»** — ибраний тилида чүшиниш бәк тәс, башқа көп тәржимилири учриши мүмкин. Лекин умумий мәнаси ениқки, Шуламит Сулайманниң «муһәббәтлишәйли» дегән тәливигә инкас қайтуруп, толуқ қобул қилиду.

7:11 **«1-10-айәт шәрһи»** — 9-10-айәттә Шуламит Сулайманниң «муһәббәтлишәйли» дегән тәливигә инкас қайтуруп, толуқ қобул қилиду.

7:12 **«И сөйүмлүгүм, келәйли, етизларға чиқайли; йезиларда түнәп келәйли,...»** — Шуламитниң өз жутини йәнә көргүси, шу йәрдә Сулайман билән далада муһәббәтләшкүси бар еди. 12-13-айәтниму көрүң.

7:14 **«Муһәббәтгүлләр әшу йәрдә өз пуриғини пуритиду»** — «муһббәтгүл» дегән гүл җинсий муһәббәтни қозғайдиған бирхил гүл. **«ишиклиримиз үстидә һәр хил есил мевә-чивиләр бардур, ...сән үчүн уларни топлап тәйярлидим, и сөйүмлүгүм!»** — Қанаанда *(Пәләстиндә)* хәлиқләр «ишик үсти»дики бир җаза үстидә һәр хил мевә-чевиләрни сақлайду.

8:1 **«Аһ, апамниң көксини шориған инимдәк болсаң еди! Сени талада учритар болсам, сөйәттим, вә һеч ким мени кәмситмәйтти»** — Пәләстиндә ача-укиниң өз ара амрақлиғини очуқ ипадилиши, сөйүши нормал әһвал. Ашиқ-мәшуқларниң шундақ қилиши әйиплик дәп қаралғачқа, Шуламит «Сулайманни инимдәк болсиди!» дәп тиләйду.

8:2 **«Сән маңа тәлим берәттиң»** — Шуламит Сулайманниң даналиғидин ортақлашмақчи. Йерусалимдики ордида турғанда Сулайман алдираш болғачқа мошундақ пурсәт аз болатти. Написиниң өйидә болса дәхлиләр аз болиду. Әрниң аялиға билим, даналиқни ашуруш пурситини яритиш мәсъулийити бар.

– –«Сән маңа тәлим берәттиң» дегәнниң башқа бирхил тәржимиси: «Шу йәрдә апам маңа үгәткән».

–**«Мән саңа тетитқу шарабидин ичкүзәттим; анарлиримниң шәрбитидин ичкүзәттим»** — бәлким Шуламитниң аписи инисини емиткәндәк *(1-айәт)*, Сулайманға әмчәк салғуси барлиғини билдүриду.

3 Униң сол қоли бешим астида болатти,
Униң оң қоли мени силайтти!».

4 «Силәргә тапилаймәнки, и Йерусалим қизлири —
«Униң вақит-саити болмиғичә,
Силәр муһәббәтни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!».

Он иккинчи ойлиниш — Йезиларға, йәни Галилийәгә болған сәпәр 8:5-8:7

Шуламитниң жутидики қизлар авал сөзләйду — уни тонумай қалиду

5 «Даладин чиқиватқан бу зади ким?
Өз сөйүмлүгигә йөлинип?»

«Мән алма дәриғи астида сени ойғатқан едим;
Әшу йәрдә апаң толғақ йәп сени дунияға чиқарған еди;
Әшу йәрдә сени туққучи толғақ йәп сени чиқарған еди».

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

6 «Мени көңлүңгә мөһүрдәк,
Билигиңгә мөһүрдәк басқайсән;
Чүнки муһәббәт өлүмдәк күчлүктур;
Муһәббәтниң қизғиниши тәһтисарадәк рәһимсиз;
Униңдин чиққан от учқунлири,
— Яһниң дәһшәтлик бир ялқунидур!
7 Көп сулар муһәббәтни өчүрәлмәйду;
Кәлкүнләр уни ғәриқ қилалмайду;
Бириси: «Өй-тәәллуқатлиримниң һәммисини берип муһәббәткә еришимән» десә,
Ундақта у адәм кишиниң нәзиридин пүтүнләй чүшүп кетиду».

8:4 **«...силәр муһәббәтни ойғатмаңлар, қозғимаңлар!»** — яки «...уни балдур ойғатқиниңлар, қозғиғиниңларниң немиси?!».

8:5 **Даладин чиқиватқан бу зади ким? Өз сөйүмлүгигә йөлинип?»** — Шуламит әслий тойға барған йол билән қайтип келиду. Улар Йерусалимдин йериха шәһиридики йол билән чиқип Иордан дәрияси җилғисини бойлап чөл-баявандин өтүп Шунәмгә қайтиду. Чөл-баяванниң иссиғи билән у Сулайманға йөлинип маңиду. У шунчә өзгәргәнки, жуттикиләр уни тонумай қалиду. Шуңа бу сөзләр Шуламитниң жутидики қизларниң дегини болса керәк. **«Мән алма дәриғи астида сени ойғатқан едим; әшу йәрдә апаң толғақ йәп сени дунияға чиқарған еди; әшу йәрдә сени туққучи толғақ йәп сени чиқарған еди»** — бу сөзләрни Сулайман Шуламитқа ейтиду. Сулайман бәлким биринчи қетим *(падичиниң қияпитидә)* дәл мошу алма дәриғи астида Шуламитни ухлаватқан петидә учратқанлиғини әсләйду. Шу алма дәриғи дәл Шуламитниң аписи уни туққан җай еди. «Мән алма дәриғи астида сени ойғатқан едим» — Мошу «ойғитиш» һәм уйқидин ойғитишниму, муһәббәткә ойғитишниму көрсәтсә керәк. Сулайман билән Шуламит Шуламитниң һаяти башланған дәл шу җайда *(«алма дәриғи астида)* өз ара төвәндики әһдә *(6-айәт)* билән бағлишиду.

8:6 **«Мени көңлүңгә мөһүрдәк, билигиңгә мөһүрдәк басқайсән..»** — шәрһи: Падиша өз мөһүридин һеч қачан айрилмайду. Мөһүри болса адәттә алтун-гөһәрдин ясалған болуп, интайин қиммәтлик нәрсә еди. Һәр бир нәрсә үстигә мөһүр басқанниң мәнаси «бу мениңки» дегән болиду, әлвәттә. Шуламит өзиниң Сулаймандин һәргиз айрилмаслиғини халайду, өзини аләмгә: «мән Сулайманникидурмән» дәп испатлимақчи болиду. **«муһәббәт... Яһниң дәһшәтлик бир ялқунидур!»** — «Яһ» — «Яһвәһ», йәни Пәрвәрдигарниң наминиң қисқа шәкли.

8:7 1Кор. 13:8

Он үчинчи ойлиниш — Шуламитниң жутиға, өйигә қайитип келиши. Шуламит кичик сиңлиси тоғрилиқ икки акисиға сөз қилиду 8:8-8:14.
Шуламит икки акисиға сөз қилиду

8 «Бизниң кичик сиңлимиз бардур,
Бирақ униң көкси йоқтур;
Сиңлимизға әлчиләр кәлгән күнидә биз униң үчүн немә қилимиз?».

Икки акиси җавап бериду

9 «Әгәр у сепил болса,
Биз униңға күмүч мунар салимиз;
Әгәр у ишик болса,
Биз уни кедир тахтайлар билән қаплаймиз».

Шуламит сөз қилиду

10 «Өзәм бир сепилдурмән,
Һәм мениң көксилирим мунарлардәктур;
Шуңа мән униң көз алдида хатирҗәмлик тапқан бирисидәк болдум».

Шуламит сөзини давам қилиду

11 «Сулайманниң Баал-Һамонда үзүмзари бар еди,
Үзүмзарини бағвәнләргә иҗаригә бәрди;
Уларниң һәммиси мевиси үчүн миң тәңгә апирип бериши керәк еди;
12 Өзәмниң үзүмзарим мана мениң алдимда туриду;
Униң миң тәңгиси саңа болсун, и Сулайман,
Шуниңдәк икки йүз тәңгә мевисини баққучиларға болсун».

Сулайман Шуламитқа сөз қилиду

13 «Һәй бағларда турғучи,
Һәмраһлар авазиңни аңлиғуси бар;
Маңиму уни аңлатқузғайсән».

8:8 «8-айәт шәрһи» — Шуламит кичик сиңлиси үчүн әнсирәйду. У ятлиқ болғичә қандақ қилип уни пак сақлаш керәк? Мошу соал тоғрилиқ ойлиғанда бәлким өзиниң яшлиқ вақитлирини әсләйду.

8:9 «9-айәт шәрһи» — мошу айәттә Шуламитниң икки акиси униң соалиға *(8-айәт)* җавап бериду. Уларниң сиңлиси өзини асрайдиған, номус қилидиған қиз болса *(«сепил болса»)*, ундақта акилири уни мукапатлайду. Бирақ әгәр у номусни сақлимайдиған, хәтәрлик йолға чиқмақчи болса *(«ишик болса»)*, акилири уни пәвқульаддә қоғдайду.

8:10 «*10-айәт* шәрһи» — Шуламит дәрвәқә «сепил» еди — башқиларниң езитқулуқлириға толуқ чидиғучилиғи бар еди, у пүтүнләй номуси билән өткән еди. Өзини пак сақлиғачқа у Сулайманниң әһдисини қобул қилишқа толиму тәйяр еди. У һазир бәлким икки акиси әсли өзигә жүргүзгән қаттиқ муамилиниң зөрүрлүгини көрүп йетиши мүмкин еди. У сайисиз үзүмзарда ишлигәндә «езиқтурулушниң еһтимали» аз еди; сайиси болған мевилик дәрәқлири арисида ишлигән болса, яман нийәтлик адәм тәрипидин езиқтурулуш еһтимали бар болатти.

8:12 «*11-12-айәт* шәрһи» — 11-12-айәт: бу айәтләрдә Шуламит өзиниң Сулайманға толуқ мәнсуп екәнлигини тәкитләйду. У өзини Сулайманға беғишлиған бир үзүмзарға охшитиду. Сулайманниң барлиқ үзүмзарлирини баққучилар өзигә тегишлик инъамға еришиду, әлвәттә. Шуниңға охшаш Шуламит һазир Сулаймандин икки акиси үчүн тегишлик инъам беришини сорайду. Чүнки улар уни номусчан қилип той қилғичә униңдин хәвәр елип кәлгән еди.
–12-айәт: «Өзәмниң үзүмзарим мана мениң алдимда туриду» дегән сөзләр Шуламитниң өз шәхсини Сулайманға беғишлиғини пүтүнләй ихтиярән, пүтүнләй әркинлик билән болди, дәп ипадиләйду һәм тәкитләйду. Әркинлик мана муһәббәтниң айрилмас бир қисмидур.

8:13 «*13-айәт* шәрһи» — Шуламитниң кона достлири *(һәмраһлар)* бәлким униңдин нахша ейтишни тәләп қилиду. Сулайманниңму аңлиғуси келиду. Шуламит нахша ейтип сиртқа чиқип, Сулайманни төвәндикидәк чақириду.

Шуламит Сулайманға сөз қилиду

14 «И сөйүмлүгүм, тез болә,
Жәрән яки яш буғидәк бол,
Тетитқулар тағлири үстидә жүгүрүп!».

8:14 **«Тетитқулар тағлири үстидә жүгүрүп!»** — яки «Йетитқу өсүмлүк тағлири үстидә жүгүрүп!».

Қошумчә сөз

Төвәндә мәзкур китаптин биз елишқа тегишлик бәзи савақлар вә хуласиләр тизимлинип баян қилинди. Уларниң бәзилири жуқурқи шәрһләрдиму тилға елинған. Униңда башқа савақлар вә хуласиләрму бар.

(1) «Күйләрниң күйи» дегән китап Худаниң ирадиси билән бизгә рошән үлгә арқилиқ әр-аяллиқ муһәббәткә, җүмлидин җинсийәткә болған позитсийәни көрситиш йолида ата қилинған. Шундақ позитсийә болса әр-аяллиқ муһәббәтни Худаниң соғиси сүпитидә қобул қилиш, униңдин һозур елиш, униңға тәшәккүр ейтип миннәтдар болуштин ибарәттур.

(2) Җинсий муһәббәт Худаниң мәхситидә пәқәт никаһ өткүзгән әр-аяллиқ мунасивити ичидила болуши керәк.

(3) Худаниң җинсийәттә болған мәхсәтлири: —

(а) Пәрзәнт көрүш («Яр.» 1:28)

(ә) Бир тән болуш үчүн («Яр.» 2:23-25)

(бу «бир тән» болушниң натоғра йолдиму болуш мүмкинчилиги бар — «1Кор.», 6:16ни көрүң).

(б) Әр-аяллиқ муһәббәткә ләззәт кәлтүрүш.

Бу мәхсәт «күй»дә тәкитлинип рошән көрүниду; у гөзәл бир иш, уни үмүт вә миннәтдарлиқ билән күтүшкә тоғра келиду.

Көрситип ейтимизки, Худаниң әр-аяллиқта болған биринчи мәхсити достлуқ, һәмраһлиқ вә бир-биридин һозурлиништин ибарәт еди («Яр.» 2:18). Пәрзәнт көрүш иккинчи орунда туриду. Шуниң билән пәрзәнт көрмәслик сәвәвидин аҗришиш Худа алдида еғир гунадур.

(4) Худаниң җинсий муһәббәттә болған толуқ ирадиси болса, никаһлиқ әр-аял мунасивәттә болуш керәк, әлвәттә, лекин униң толуқ мәхсити пәқәт йетилгән муһәббәт ичидә әмәлгә ашиду. Бундақ муһәббәт ибраний тилида «ахаваһ», грек тилида «агапә» дегән сөзләр билән ипадилиниду. «Ахаваһ» дегән сөз «Күй»дики көп айәтләрдә көрүниду.

Шуниң билән Муқәддәс Китапқа асасланған, яхши бир хил «никаһ шәкли»дә тойға мәсъул киши авал жигиттн, андин қиздин: «Сән җорәңниң әһвали қандақла болсун, бай болсун кәмбәғәл болсун, сақ болсун ағриқ болсун, үстүн болсун, төвән болсун өлүм иккиңларни айривәткичә униңдин хәвәр елип, пәқәт униңғила шәртсиз муһәббәт билән бағлинишқа разимусән?» дегән соални сорайду.

(5) «Яр.» 2:24дә мундақ сөз тепилиду: «**Шу сәвәптин (Худаниң бекиткәнлигидин) оғул бала ата-анисидин айрилип, өз аялиға бағлинип, униң билән бир тән болиду**». Башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк, шуни тәкрарлимақчимизки, Муқәддәс Китапқа асасән той қилғанда йеңи әр-аял җипйеңи бир аилә қуруш үчүн имканийәтниң баричә ата-анисиниң өйидин (жигитниңкидин болсун, қизниңкидин болсун) «чиқиш»и керәк. Бундақ қилиш ата-аниларға һөрмәтсизлик әмәс. Чүнки ата-аниларни һөрмәтләш, җүмлидин яшанғанда улардин хәвәр елиш бурчи болса Муқәддәс Китап («Мис.» 20:12, «1Тим.» 5:4)диму еник буйрулған. Бирақ Худаниң тәртиви бойичә, жигит-қиз той

қилғандин кейин, жигит уларниң йеңи аилисиниң беши болиду; шу вақиттин башлап Худа алдида униң биринчи мәсъулийити өз аялиға, андин балилириға болиду. Ундақ болмиса нәтижиси көңүлсизлик, җедәл-маҗира вә зиддийәтләрниң мүмкинчилиги хелә чоң болиду.

(6) Шуламит Сулайманни «мениң бешим» дәп рошән тонуйду. Сулайман униңға әгишип Галилийәгә кәлгән әмәс, бәлки у Сулайманға әгишип Йерусалимға келиду. Муқәддәс китап бойичә «Әр өз аялиниң беши» дегинимиз «әр аялиниң диктатори» дегәнлик әмәс; әр «баш» болса, аял униң «тени» болиду әмәсму? («**Улар «бир тән» болиду**»). «Баш» өзиниң тенидин айрилалмайдиғандәк, тенидин тәбиий һалда һәрдайим хәвәр алидиғандәк, әрниң өз аялидин хәвәр елиш вә өзи Худаға бойсунған һалда униңға йетәкчилик роль ойнаш мәсъулийити бардур. Бундақ дегинимиз «Аял еригә тәшәббус қилса болмайду» дегәнликму әмәс. Чүнки Шуламит Сулайманға бир нәччә қетим тәшәббус қилиду вә Сулайман уни қобул қилиду (2:15, 7:10-12).

(7) Униң «беши» болғини билән, Сулайман Шуламитни өз муһәббитини қобул қилишқа мәҗбур қилмайду (4:1-8дә хатириләнгән чүшни көрүң). «Басқунчилиқ» пәқәт әр-аяллиқниң сиртидила әмәс, бәлки униң ичидиму мәвҗут болуши мүмкин. Сөйгү болса һәрдайим сөйгән кишигә әркинлик бериду. Йетилгән, толуқ муһәббәт сөйгининиң тәләплирини рәт қилишқа әркинлик бериду; гәрчә сөйүмлүк кишисигә көп үмүтләрни бағлиған болсиму яки у тоғрилиқ Худадин көп тиләкләрни тилигән болсиму, муһәббәт билән сөйгән кишисидин «Бәрмисәң болмайду» дегәндәк тәләпләрни һәргиз қилмайду. Күткән үмүтләр әмәлгә ашурулсун ашурулмисун, һәқиқий муһәббәттә өзгириш болмайду. Мәсилән, 6:4-9дә Сулайман Шуламитни тәрипләйдиған сөзләрни байқаймиз. Униң бу сөзлири илгири той күни кәчтики тәриплиригә пүтүнләй дегидәк охшаш. Гәрчә Шуламитниң (униң иккинчи чүши испатлиғандәк, 4:1-8) Сулайманниң муһәббитигә сәзгүр болуштин совуған болсиму, Сулайманниң униңға болған муамилиси, униңға бағлиған муһәббитидә һеч өзгириш болмиди.

Һәқиқий, толуқ муһәббәт пәқәт Худаниң өзидин келиду; униң оти көңлимиздин орун алғандин кейин (8:7), биз униң Мәсиһ арқилиқ болған достлуғида болсақ андин шундақ муһәббәт биздә болмай қалмайду.

(8) Шуламит өзиниң кәмчилиги вә артуқчилиқлирини тонуп йәткән (1:5-6, 2:1). Бәзиләр «өз артуқчилиғини тонуп йетиш кичик пеиллиқ әмәс» дәйду. Лекин биз башқа йәрләрдә ейтқинимиздәк тәкрарлаймизки, кичик пеиллиқ —реаллиққа йүзлиништин ибарәттур, халас. Биздә талант, гөзәллик вә һәр хил артуқчилиқлар бар болса уларни Худа бәргәндур; шуңа кичик пеиллиқ дегән биздики гөзәллик вә артуқчилиқларни «Яқ, мәндә йоқ» дәп етирап қилмаслиқ әмәс, бәлки миннәтдарлиқ билән уларниң мәнбәси һәммигә Қадирниң екәнлигини тәкитләштин ибарәттур. Биз һәргиз биздә болған талантни ««Өзимизниң алаһидә болғанлиғимиз»дин чиққан» демәймиз; ундақ десәк һакавурлуқ бизни алдап егиливалиду.

(9) Шуламит дәсләптә муһәббәтлишип жүргән күнлиридә өзиниң һөсн-җамалини асралмиғанлиғиға болған һәсритини билдүриду (1:6). Той қилғандин кейинму қолимиздин келишичә өз җөримизни сөйүндүрүшкә «дәсләптә муһәббәтлишип жүргән күнлиримиз»дә болған искәтимизни йоқатмаслиққа тиришишимизға тоғра келиду. Өзини ташливетиш муһәббәткә соғ су сәпкәндәк иштур.

(10) Әр-аяллиқта жинсий җәһәттин сирт, муһәббәтни йәнә иш-һәрикәтләр билән ипадиләшкә тоғра келиду. Биз 3:10дә Сулайманниң әл-жут алдида Шуламитқа болған һөрмитини билдүрүш үчүн, той сәпиригә алаһидә тәйярлиған тәхтираванни көримиз. Уни «өз жутида турғандәк» һес қилдуруш үчүн Сулайман йәнә уларниң һуҗирисини алаһидә безигән (1:16-17). Бундақ орунлаштурушниң бәзи вақитларда имканийити болмайду, әлвәттә. Һәрһалда аялға нисбәтән һуҗриниң алаһидә орун екәнлиги, имкан қәдәр уни сәрәмҗан сақлаш әрләрниң диққитигә әрзийду.

(11) Әр-аяллиқта жинсий җәһәттин башқа, муһәббәтни сөзләр билән ипадиләшкә тоғра келиду. Тәриплигидәк пурсәт болсила Сулайман вә Шуламит жут алдида бир-бирини тәрипләйду. Гәрчә уларниң муһәббитидә көңүлсизликләр болған болсиму (Шуламит көргән чүш, 4:1-8), Сулайманниң уни тәрипләйдиғанлиғи бу иштин өзгәрмиди. У хәқ алдида һәргиз уни әйиплимиди.

Һәр бир аял өз еридин «Сени сөйимән» дегән сөзни пат-пат аңлашқа тәшнадур (шуниму дәп өтимизки, һәр бир балиму ата-анисиниң «Сени сөйимән» дегән сөзини пат-пат аңлашқа тәшнадур).

Сулайман вә Шуламит дайим өзиниң арзу-һәвәслири вә һессиятлирини бир-биригә ейтиду. Худа әр-аялларни пәриқлиқ яратқан; шуңа: «Сән мәндә қандақ һессиятниң бар екәнлигини убдан билишиң керәк!» яки «Мениң немә ойлаватқанлиғимни билмәмсән!» дейиш, адәттә чоң бир хаталиқ болиду. Әрләр аялларни асан чүшинәлмәйду, аялларму өз әрлирини асан чүшинәлмәйду, бир-бирини убдан чүшиниш үчүн тиришиш керәк; шуңа бир-биригә болған һессиятлар, арзу-һәвәслирини билдүрүшкә әркинлик вә пурсәт яритиш керәк. Һәр бир арзу-һәвәслириниң һәммисини қандуруп кетиш натайин, әлвәттә; бирақ муһәббәтниң биринчи басқучи бир-бирини аңлаш вә өз ара чүшиништин ибарәттур.

(12) (2:15) «**Түлкиләрни тутувалайли, йәни үзүмзарларни бузғучи кичик түлкиләрни тутувалайли**»

Һәр бир мунасивәттә муһәббәтни бузидиған, көрүнүштә «кичик» болған мәсилиләр болиду. Шуламит техи той қилмастин уларниң мунасивитидә мошундақ мәсилиләрни байқап, бир тәрәп қилишқа тәшәббус қилиши бизгә яхши үлгидур. Достлуқта яки әр-аяллиқта мәвҗут болған мәсилиләр өзлигидин һәргиз йоқимайду, әксичә дайим әдәп кетиду.

(13) Сулайман падиша болуп, мәмликәт ишлири көп болғини билән, Шуламитниң тәливи бойичә мәхсус униңға һәмраһ болушқа вақит аҗратти («жутини йоқлаш», 7:11дин башланған қисимни көрүң). Һәр бир аял йолдишиниң өзигә айрим һәмраһ болушқа вақит аҗритишиға муһтаж (һәр бир балиму ата-анисиниң өзигә айрим һәмраһ болушиға муһтаж).

(14) Шуламит Сулайманни «достум» дәп атайду (биз «амриғим» дәп тәрҗимә қилған сөз бу мәнани өз ичигә алиду: 1:9, 1:15, 2:2, 2:10, 2:13, 4:1, 4:7, 5:2 вә 6:4). Бу сөз әр-аяллиқ мунасивәтниң кәң мәналиқлиғини вә униңда болған бирхил баравәрликни билдүриду; «достум» дегән сөз, «сөйгиним» яки «сөйүмлүгүм»ниң мәнасидин кәң болиду. Бирақ достлуғи йоқ, өз-ара һәқиқий алақә-параң болмай, пәқәт бирхил «өмүр содиси» сүпитидә болуп кәлгән қанчилиған әр-аяллиқ мунасивәтләр бардур?

(15) Әр-аяллар бир-биригә җинсий муһәббәтни ипадиләштә үгинишкә тәйяр болуши керәк. Бундақ позитсийә һәрдайим Шуламитта, болупму еринниң муһәббитигә йеңи өзгириш вә йеңи сәзгүрлүкни әкс әттүрүштә ипадиләнгән (5:2-8дә хатириләнгән чүштә көрүниду).

(16) Муһәббәтниң «вақти-саити»ниң муһимлиғи, йәни җөрисиниң мүҗәз-хулқи вә һессиятлириға сәзгүр болуш керәклиги көп қетим тәктлиниду (2:7, 3:5, 8:4).

(17) 4:12 Сулайман Шуламитқа номусини сақлиғанлиғи үчүн миннәтдарлиқ билдүриду: «**Печәтләнгән бир бағ мениң сиңлим, мениң җөрәмдур; етиклик бир булақ, йепиқлиқ бир фонтандурсән**».

Худаниң ирадиси бойичә, той қилмастин җинсий муһәббәтни «мәшиқ қилиш» болмайдиған иш. Һалбуки, жигит яки қиз тойдин илгири җинсий гуна арқилиқ булғанған болса, Худаға тәшәккүр, Униң Мәсиһдә болған нижат-қутқузуши арқилиқ пакландурулушниң имканийити йәнила бар. «**Шуниң билән бириси Мәсиһдә болса, у йеңи бир яритилғучидур! Кона ишлар өтүп, мана, һәммә иш йеңи болди!**» (Инҗил, «2Кор.» 5:17).

(18) Худаниң бизгә несивә қилған һәр бир яхши соғиси үчүн Униңға миннәтдар болайли, У һәр биримизгә бағлиған муһәббәткә ишинәйли.

(Инҗил, «Юһанна, 10:10) «**Мән (Әйса) болсам улар һаятлиққа еришсун вә у һаятлиқ мол болсун, дәп кәлдим**».

(Инҗил «1Тим.» 4:4) «**Чүнки Худа яратқан һәммә нәрсә яхшидур, улар тәшәккүр ейтишлар билән қобул қилинса, уларниң һеч қайсисини чәкләп рәт қилишқа болмайду**».

(Инҗил «1Тим.» 6:17) «**Бу заманда бай болғанларға мәғрурланмаслиқни, таянғусиз өткүнчи байлиққа әмәс, бәлки биз бәһримән болушқа һәммини бизгә сехийлиқ билән толуп ташқан һалда тәминлигүчи Худаға тайинип үмүт бағлашни тапилиғин**».

Сулайманниң һаятиниң кейинки күнлири

Мәзкур китапта романтик муһәббәт вә униң маһийитиниң Худадин кәлгәнлиги тәсвирлиниду (8:6). Униңда йәнә Сулайман вә Шуламит өз ара садиқ болушқа вәдиләшкәнлиги (8:6-7), шуңлашқа Сулайманниң Шуламитни «атмиш ханиши, сәксән кенизиги арисида» униң бирдин-бир һәқиқий сөйгини дәп баян қилғанлиғи хатирилиниду (6:8-9). Әнди буни оқуғанлар Сулайманниң һаятиниң кейинки тарихиға әҗәблиниду («Һекмәт топлиғучи»тики «қошумчә сөз»имиздиму биз буниң үстидә тохталдуқ).

Сулайманниң кейинки тарихи Тәвраттики «1Пад.» 10-11-баплардин тепилиду; төвәндә биз бу йәрләрдин бәзи сөзләрни нәқил кәлтүримиз. Униңдин авал Худа Исраил падишалириға қалдурған пәрманларниң бәзилирини көрәйли:

«Қан.», 17-баптин, 17-19: —

«**Падиша көп аялларни өз әмригә алмаслиғи керәк; болмиса униң көңли езип кетиши мумкин. У өзи үчүн алтун-күмүчни көпәйтмәслиги керәк.**

Падишалиқ тәхтигә олтуғинида у өзи үчүн Лавий каһинларниң алдида мошу қанунни бир дәптәргә көчүрүп пүтүши керәк. Шу дәптәр униң йенида дайим болуши вә

уни өмриниң барлиқ күнлиридә оқуши керәк; шундақ қилса у Пәрвәрдигар Худасидин қорқуп, мошу қанунниң сөзлири вә бәлгүлимилирини тутуп уларға әмәл қилишни үгиниду...».

«1Пад.» 10-11-баплардин: —

«Сулайман падиша йәр йүзидики барлиқ падишалардин байлиқта вә даналиқта үстүн еди. Худа Сулайманниң көңлигә салған даналиқни аңлаш үчүн йәр йүзидикиләр һәммиси униң билән дидарлишиш арзуси билән келәтти. Кәлгәнләрниң һәммиси өз соғитини елип келәтти; улар күмүч қача-қучилар, алтун қача-қучилар, кийим-кечәкләр, дубулға-савутлар, тетитқулар, атлар вә қечирларни елип келәтти. Улар һәр жили бәлгүлик миқдарда шундақ қилатти.

Вә Сулайман жәң һарвулири вә атлиқ әскәрләрни жиғди...

Падиша Йерусалимда күмүчни таштәк көп қилди...

(11-бап)

Лекин Сулайман падишаниң көңли Пирәвнниң қизидин башқа көп чәтъәллик аялларға, жүмлидин Моабий, Аммоний, Едомий, Зидоний, Һиттий аяллириға чүшкән еди. Пәрвәрдигар әслидә мошу әлләр тоғрилиқ Исраилларға: «Уларниң қизлирини издәп бармаңлар, вә уларни силәрниңкиләргә киргүзмәңлар; чүнки улар чоқум көңүллириңларни өз мәбудлириға аздуриду» дәп агаһландурған. Бирақ Сулайманниң көңли дәл шуларға бағланди. Униң йәттә йүз аяли, йәни ханиши вә үч йүз кенизиги бар еди; униң аяллири униң көңлини аздуруп буривәткән еди.

Шундақ болдики, Сулайман яшанғанда, униң аяллири көңлини башқа илаһларға аздуруп буривәтти; шуниң үчүн униң көңли атиси Давутниңкидәк Пәрвәрдигар Худасиға мутләқ садиқ болмиди.

Шуңа Сулайман Зидонийларниң мәбуди Аштаротни, Аммонийларниң жиркиничлик мәбуди Милкомни издиди; шуниң билән Сулайман Пәрвәрдигарниң нәзиридә рәзиллик қилди; у атиси Давут Пәрвәрдигарға әгәшкәндәк изчиллиқ билән әгәшмиди.

Андин Сулайман Йерусалим алдидики едирлиқта Моабийларниң жиркиничлик мәбуди Кемош һәм Аммонийларниң жиркиничлик мәбуди Милком үчүн бир «жуқури жай»ни ясиди; шуниңдәк өзиниң мәбудлириға хушбуй яқидиған вә қурбанлиқ қилидиған һәр бир чәтъәллик аяли үчүнму у шундақ қилди; шуңа Пәрвәрдигар Сулаймандин рәнжиди; гәрчә У униңға икки қетим көрүнгән болсиму, вә униңға дәл мошу иш тоғрилиқ, йәни башқа илаһларни издимәслигини тапилиған болсиму, униң көңли Исраилниң Худаси Пәрвәрдигардин айнип кәтти; у Пәрвәрдигарниң тапилиғиниға әмәл қилмиди. Шуниң үчүн Пәрвәрдигар Сулайманға мундақ деди: —

«Сән шундақ қиливерип, Мениң саңа буйруған әһдәм билән бәлгүлиримни тутмиғиниң үчүн, Мән жәзмән падишалиқни сәндин житиветип хизмәткариңға беримән»».

Биз: — «Ундақ қорқунучлуқ бир «тейилип кетиш» қандақму мүмкин болсун?» дәп соришимиз мүмкин. Худа Сулайманға Шуламитни («Сулайман ханим» — «Шуламит»ни шундақ тәржимә қилғили болиду) униң һәқиқий яр болушқа тәғдим қилған дәп ишинимиз. Шуламитниң кичик пеиллиғи, өз хәлқигә болған һөрмити (6:12) уни Сулайманға «мукәммәл ярдәмчи һәмраһ» болушқа лайиқ қилған; униң Сулайманниң һәрдайим өз пухралири билән болған мунасивәт-алақисини сақлашқа, уни жуқури мәнсәптә олтарғучи һәр бириси учрайдиған хәтәрдин, йәни һакавурлуқтин сақлашқа

толуқ салаһийити бар еди. Гәрчә Сулайманда зор даналиқ болғини билән, униңға тәғдим қилған һәммә имтиязлар болғини билән, униң көз алдида Тәвраттики нурғун қисимлар болғини билән, пәйғәмбәрләр униңға алаһидә йәткүзгән сөзләр болғини билән, Пәрвәрдигар беваситә икки қетим униңға көрүнгини билән («1Пад.» 3:5-15, 9:1-9), Худа униңға бекиткән шундақла өзини толиму сөйгән лайиқ һәмраһи болғини билән, жиғип ейтқанда униңға бу дунияда тилигидәк барлиқ бәхит-бәрикәтләрниң һәммиси тәғдим қилинғини билән — у йәнила Пәрвәрдигарниң йолидин чиқип кәтти.

Бу адәмни һәқиқий әҗәбләндүридиған бир һадисә, һәммимиз униңдин чоңқур савақ-агаһ елишимизға тоғра келиду. Бизгә «Пәнд-несиһәтләр» дегән улуқ китавида «**Пәрвәрдигардин қорқуш даналиқниң башлинишидур**» дәп ейтқан кишиниң өзи Пәрвәрдигардин әймиништин тәзди. Бәрһәқ, Йәрәмия пәйғәмбәр дегәндәк: «**Қәлб һәммидин алдамчи вә униң даваси йоқтур. Кимму уни чүшинәлисун?!**». Расул Павлус:

«**«Мән етиқатта чиң туруватимән» дегән киши өзиниң жиқилип кетишидин һези болсун**» — дәп агаһ бериду («1Кор.» 10:12).

Әгәр сиз бүгүн Мәсиһ арқилиқ Худаниң етиқадида турған болсиңиз, Худаға тәшәккүр ейтиң — бирақ һәргиз өзиңизни «жиқилип кәткән» Сулаймандин яки «Худаниң илтипатидин сундурулған» жутдашлири болған Йәһудий хәлқидин артуқ чағлимаң.

Инжил, «Рим.», 11:20-21 «**Тоғра, улар етиқатсизлиқтин сундурулди; сән болсаң, етиқадиң билән тик турисән; бирақ униңдин мәғрурланма, әксичә Худадин қорқ! Чүнки Худа әйни вақтида бу дәрәқниң өз шахлирини** (Сулаймандәк барлиқ имтиязлири болғини билән, етиқат қилишни рәт қилған Йәһудийларни) **айимиған екән, сениму айимаслиғи мүмкин**» (тирнақ ичидики сөз өзимизниңки).

Инжил «1Кор.» 10:12: —«**«Мән етиқатта чиң туруватимән» дегән киши өзиниң жиқилип кетишидин һези болсун**».

Һәммимизни Сулайманниңкидәк тейилиштин сақлайдиған аддий бир иш — һәркүни Худаниң сөзидин, йәни Муқәддәс Китаптин бир қисимни (өз тилида, әлвәттә) оқуп униң үстидә азрақ ойлиништин ибарәт (жуқурида, «Қан.» 17:19ни көрүң).

Худа һәммимизни сақлисун — вә аримиздики бала-җақилиқ болғанларға аилилик турмушимиздики барлиқ ишлиримизниң тәмигә Өз шат-хорамлиғи вә арам-хатирҗәмлигини селиш үчүн Өзиниң Мәсиһдә болған шәртсиз, тилсимат муһәббитини ата қилғай!